

Robin Blackburn

Kort handledning i borgerlig ideologi

Utgiven som broschyr 1969 av Zenit

Översättning: *Kristina Meurle-Belfrage*

Den första uppgiften för en revolutionär studentrörelse blir en direkt konfrontation med överheten – vare sig det sker vid universiteten eller på barrikaderna. Förberedelserna till och utvecklingen av en sådan rörelse har alltid innefattat en djupgående kritik av de dominerande idéerna om politik och samhälle – i detta avseende förstärker teorin och praktiken varandra. Dessa dominerande idéer produceras – eller reproduceras, hela tiden inom själva universitetet. För många studenter innebär striden mot dessa idéer ett ifrågasättande av innehållet i den undervisning de får. Det är därför inte förvånande att just de samhällsvetenskapliga fakulteterna vanligtvis kommit att bli så djupt engagerade i studentrevolten. Somliga av de mest värtaliga förespråkarna för den akademiska reaktionen är professorer i sociologi, företagsekonomi eller närliggande ämnen. Samtidigt utgör studenter vid de samhällsvetenskapliga fakulteterna alltid en framträdande del i studentrevolterna. I England, liksom på andra ställen, inser den student som börjar läsa sociologi, ekonomi eller statskunskap att han eller hon måste förkasta de konformistiska idéer och teknokratiska färdigheter som läraren försöker att inplantera hos vederbörande.

Min avsikt är att försöka identifiera den rådande ideologin inom samhällsvetenskaperna, sådan den tar sig uttryck i undervisningen vid de engelska universiteten och högskolorna. Denna ideologi försvarar – vilket jag hoppas kunna visa -genomgående rådande sociala förhållanden i den kapitalistiska världen. Den försöker undertrycka uppfattningen att ett alternativ, värt att föredraga, skulle kunna finnas, eller, faktiskt finns. Kritiska begrepp antingen utesluts (t.ex. 'exploatering', 'motsättning') eller urvattnas (alienation, klass). Den rådande ideologin är ständigt pessimistisk om möjligheterna att attackera förtryck och välståndsklyftor: på denna basis konstruerar ideologin teorier om familj, byråkrati, social revolution, 'pluralistisk' demokrati – som alla innebär att existerande sociala institutioner inte kan förändras.

Begrepp formas hela tiden som ger stadga åt denna determinism (t.ex. 'det industriella samhället') och som låter antyda att alla försök att förändra status quo är helt och hållet irrationella (t.ex. karisma). Den borgerliga samhällsvetenskapen försöker kort sagt att mystifiera det sociala medvetandet genom att fylla det med fatalism och avtrubba alla kritiska impulser. De områden av denna samhällsvetenskap som inte direkt avser att ge sanktion åt den sociala ordningen ägnar sig åt att utforma tekniken som behövs för dess styrning och förvaltning. De tillhandahåller yrkesutbildning för blivande marknadsundersökare, personaladministratörer, investeringsplanerare etc., och allt detta under täckmantel av 'värderingsfri samhällsvetenskap'.

Den kritik av de begrepp som följer avser inte att visa att de skulle vara självberättigade, bevisade av sig själva eller att de skulle förenas av någon annan logik än deras gemensamma funktion i det samhälle som skapar dem. Eller som Joan Robinson har skrivit: 'Det utmärkande för den ideologi som dominerar vårt samhälle idag är dess stora förvirring. Att förstå den innebär bara att avslöja dess motsättningar.'¹ Ursprunget till denna förvirring måste sökas i ideologins apologetiska funktion. De verkliga landvinningarna i borgerlig samhällsvetenskap

¹ Joan Robinson, *Economic Philosophy* (UK, 1962) s. 28.

ligger till största delen bakåt i tiden, i den heroiska epok då bourgeoisin krossade en föråldrad samhällsform och uppfann en ny. Idag saknar den förutsättningar att förstå de centrala problem som mänskligheten ställs inför. Tillståndet i de 'underutvecklade' länderna kan inte förstås utan att man samtidigt ifrågasätter kapitalismen i dessa länder, och är beredd att avslöja de rika kapitalistiska ländernas utsugning av de fattiga länderna. Man kan inte klargöra innebörden i den revolution som pågår i Asien, Afrika och Latinamerika genom att använda termer från en filosofi om kontrarevolution. Den systematiska självbelåtenhet som finns hos den borgerliga samhällsvetenskapen gentemot dess eget samhälle, och den instinktiva pessimism den hyser om möjligheterna att skapa en civilisation som inte är behäftad med dess eget elände och slaveri gör den dessutom blind för varje förståelse av de revolutionära utbrott som förekommer inom själva den avancerade kapitalistiska världen.

Föreställningarna hos den kapitalistiska nationalekonomin

Låt oss börja där det kapitalistiska systemet självt börjar — med människornas exploatering av varandra. Vi kommer att få se att den kapitalistiska nationalekonomin vägrar att ens överväga möjligheten av att exploatering ligger till grund för välståndsklyftor eller fattigdom — man kan i England erhålla en förstklassig examen i ekonomi utan att någonsin ha studerat orsaken till dessa fenomen.

Det är numera ett väl fastställt (fastän inte så välkänt) faktum att gapet i inkomstfördelningen inom de flesta kapitalistiska länder har förblivit mer eller mindre konstant under många decennier. I England t.ex. har den del av nationalinkomsten som går till löner och den del som går till vinster förblivit mer eller mindre oförändrad ända sedan statistik på detta område först sammanställdes vid 1800-talets slut: de rikaste 2 % av den vuxna brittiska befolkningen äger 75 % av all privategendom, och den procent av befolkningen som har de högsta inkomsterna tjänar lika mycket som den fattigaste tredjedelen av befolkningen tillsammans. En skarp skillnad mellan Marx och de klassiska ekonomerna å ena sidan och de flesta moderna borgerliga ekonomer å den andra, var just att de förra försökte studera orsakerna till sådana fenomen under det att de senare negligerar dem. Förändringen i emfas har uttryckts på följande sätt av en samtida kommentator:

'Marx ärvde både styrkan och svagheten hos sina klassiska föregångare. I båda teoretiska systemen utformades de centrala analytiska kategorierna för att belysa orsaker till och konsekvenser av långa, ekonomiska förändringar, samt relationerna mellan ekonomisk tillväxt och inkomstfördelning. Redskapen för dessa ändamål var emellertid inte (och inte heller var de avsedda för att vara det) väl lämpade för en systematisk undersökning av andra förhållanden: till exempel den process varigenom marknadspriser uppstår och följderna av kortvariga ekonomiska fluktuationer.'²

Det är dessa senare frågor som så länge har sysselsatt de främsta borgerliga ekonomerna, och alltför ofta har de begrepp som utvecklats ur deras undersökningar om dessa frågor blivit använda för att tackla de större frågorna, ett försök som från början är dömt att misslyckas. Sålunda är den ekonomiska teorin i en tidsålder av tillämpad 'inkomstpolitik' helt oförmögen att redogöra för den del av nationalinkomsten som utgörs av vinster. I den senast utkomna upplagan av en allmänt använd kursbok läser vi sålunda:

Vi slutar med att ställa den intressanta frågan om vinsternas andel i nationalinkomsten. Vi har ingen tillfredsställande teori om den del av nationalinkomsten som går till vinster, och vi kan inte göra mycket för att förklara hur denna del tidigare har fungerat i ekonomin. Inte heller kan vi förutsäga effekten på den delen för sådana händelser som uppkomsten av fackföreningar, lönestopp, vinst-

² W. J. Barber, *A History of Economic Thought* (Penguin; UK, 1967). s. 161.

beskattning, priskontroller etc.'³

I sin sammanfattning om teorier som rör inkomstfördelningen som helhet erkänner professor Lipsey: 'Vi måste, för tillfället, erkänna vårt nederlag; vi måste tillstå att vi inte alls kan klara detta viktiga problemkomplex'. Hans lösning för att komma ut ur denna återvändsgränd, är jämfört med problematikens storlek något lam: 'Åtskillig grundforskning behöver göras i detta ämne.'

Ett återupptagande av studiet av Marx och de klassiska ekonomerna skulle ha gett dessa forskare de analytiska begrepp de så uppenbart behöver. Det mest lovande arbete som utförs på detta område görs just mot denna bakgrund, men utan erkännande från den rådande borgerliga nationalekonomin.⁴ För Marx var tendensen hos kapitalismen att skapa fattigdom vid den ena polen och rikedom vid den andra — nationellt eller internationellt — en konsekvens av den exploatering som är inbyggd i de sociala relationer, varpå kapitalismen bygger.

För den borgerliga samhällsvetenskapen är själva begreppet 'exploatering' bannlyst, eftersom det ifrågasätter den underliggande intresseharmonien i ett kapitalistiskt samhälle. Men naturligtvis framställs förkastandet av detta begrepp i namn av vetenskapens framsteg — inte som ett försvar av *status quo*. Hela frågan bortförklaras till exempel av Samuelson på följande sätt, i den andra stora kursboken i nationalekonomi:

'Marx betonade särskilt arbetsvärdeläran, dvs att arbete producerar allt värde och om arbetskraften inte utsögs, så skulle den få behålla hela värdet av sitt arbete. Noggranna kritiker, av alla politiska schatteringar, anser allmänt, att detta är en steril analys ..'⁵

Tonen i denna anmärkning är utmärkande för den anda av akademisk samstämmighet som även studenten inbjuds att instämma i. Ett senare arbete kring samma ämne ger större medgivande åt den 'sterila analysen' men bevarar det huvudsakliga tabut när det gäller nyckelbegreppet: författaren skriver, att vi måste 'bibehålla det korn av sanning som finns i Marx' observation om lönekampen som en klasskamp, men utan den värdeladdade formulering som ligger i begreppet 'exploatering'.⁶

Genom att a priori utesluta sådana begrepp från analysen av ekonomiska relationer försäkrar sig de borgerliga nationalekonomerna om att diskussionen aldrig kommer att kunna ifrågasätta den kapitalistiska ägandestrukturen. Sålunda skriver Lipsey:

'Olika skäl har givits för att nationalisera industrier, och vi kan bara ge ett kort omnämnande av dem. I. att konfiskera till allmänhetens förmån i stället för kapitalisternas. Sådantillvida som de nationaliserade industrierna är vinstgivande, och om de inte är mindre effektiva under en nationaliserad administration än i privata händer — så långt är detta en rationell målsättning. Kvantitativt sett är detta emellertid obetydligt, jämfört med sådana omfördelande åtgärder som t.ex. progressiv inkomstbeskattning'.⁷

Lipsey bör gratuleras för att han har ägnat några få rader till sådana tankar i sin åttahundrasidors volym — de flesta borgerliga nationalekonomer förbigår helt enkelt hela ämnet. Hans

³ R. G. Lipsey, *An Introduction to Positive Economics* (UK, 1967), s. 482.

⁴ Det arbete som utförts av Piero Sraffa och hans skola.

⁵ P. A. Samuelson *Economics*, 5:e upplagan, 1961 s. 855-56. Samuelsons redogörelse för Marx' teori innehåller ett flertal faktiska felaktigheter: han attackerar Marx' tes om 'den järnhårda lönelagen' ett av Lasalles begrepp, som Marx eftertryckligt tog avstånd ifrån; vi får veta att enligt Marx skulle arbetaren erhålla den fulla frukten av sitt arbete i lön, återigen ett synsätt som Marx uttryckligen tog avstånd ifrån. Se Karl Marx, *Till kritiken av Gotha-programmet*.

⁶ Murray Wolfson, *A Reappraisal of Marxian Economics* (USA, 1966), s. 117.

⁷ R. G. Lipsey, *An Introduction to Positive Economics*, s. 532.

argumentering är emellertid klart ideologisk. Först och främst står hans tilltro till beskattningens omfördelningseffekt i slående kontrast till de påståenden han tidigare gjorde, och som ovan citerats, att han inte med hjälp av nuvarande teori kan säga någonting meningsfullt om inkomstfördelningen, eller beskattningens effekter på den. Viktigare är ändå den underliggande föreställningen att kapitalisternas vinster konfiskeras, men att de skall kompenseras för nationaliseringen av deras egendom. Nationalisering utan kompensation skulle ha omedelbar, massiv och oförneklig effekt på inkomstfördelningen. Även i de mycket få fall där den borgerlige nationalekonomen förmår sig till att överväga perspektivet att socialismen skulle införas i ett modernt kapitalistiskt samhälle, finner han det vanligen helt omöjligt att föreställa sig att den privata äganderätten helt och hållet skulle elimineras. Professor J. E. Meade konstruerar i sin bok *Equality, Efficiency and the Ownership of Property* en modell för den unga, 'socialistiska staten', och finner att den från allra första början är belastad med en enorm statsskuld. Det tycks som om den borgerlige samhällsvetarens medvetande är helt och hållet oemottagligt för varje tanke om att 'egendom är stöld' eller att expropriatorerna skulle exproprieras. I stället anser han endast de mål 'rationella', som definierats av systemets egen rationalitet. Ett bra exempel på detta är Samuelsons diskussion om de problem som orsakas av överflödet i en kapitalistisk ekonomi.

'Varje individ har en naturlig tendens att bara se till de omedelbara verkningar som en viss ekonomisk händelse medför just för honom. Man kan inte förvänta sig att en arbetare, som blivit arbetslös i hästvagnsindustrin skall börja reflektera över att nya arbetstillfällen har skapats i bilindustrin! Men vi måste vara beredda att göra det.'⁸

Detta 'vi' innefattar alla blivande eller yrkesutövande nationalekonomer. Ingen bör uppmuntras tycks det till att fundera över varför arbetare som individer skall bära de sociala kostnaderna för teknikens framsteg, och att deras levnadsstandard borde upprätthållas, till dess att alternativa arbetsmöjligheter erbjuds dem på den plats där de är bosatta, etc. För den borgerlige nationalekonomen framstår samhällets krav som så självklart givna, att de för honom utgör nödvändiga teknologiska element av hela det sociala systemets funktion.

Det citerade stycket avser att informera studenten om att: 'en nationalekonom är intresserad av det sätt på vilket ekonomin fungerar som *helhet* snarare än det sätt på vilket den framstår ur någon speciell grupps synpunkt'.⁹ För att förklara sin ståndpunkt tillägger han:

.. en elementär kurs i nationalekonomi gör inga anspråk på att lära någon hur man skall sköta en bank eller en firma, hur man på ett klokare sätt skall spendera sina pengar, eller hur man snabbt skall bli rik på börser. Men man kan hoppas att den allmänna nationalekonomin skall ge en användbar bakgrund för sådana aktiviteter.'¹⁰

Det enda denna typ av ekonomi verkligen inte ger en användbar bakgrund till, är den aktivitet som syftar till kritiska reflektioner över det sätt på vilket ekonomin fungerar som 'helhet' och de sociala motsättningar denna ekonomi är baserad på.

De klassiska ekonomerna kunde analysera förhållandet mellan klasser, eftersom detta förhållande var en väsentlig del av den 'politiska ekonomin', studiet av sociala relationer ur alla aspekter. I den nuvarande samhällsvetenskapen är de ekonomiska, sociala och politiska samhällsdimensionerna åtskilda från varandra och fördelade på olika akademiska discipliner

⁸ P. A. Samuelson, a.a., s. 10. Den komplexa naturen i den kapitalistiska rationaliteten diskuteras på ett föredömligt sätt i Maurice Godeliers *Rationalité et Irrationalité en Economie* (Paris, 1967).

⁹ P. A. Samuelson, a.a., s. 10.

¹⁰ P. A. Samuelson, a.a., s. 10.

och institutioner som sysselsätter sig med dem. Denna process bidrar i sig själv till att avskräcka från betraktelser av det ekonomiska systemets natur i andra termer än dess egna. Hela mönstret går förlorat genom att man låter sig absorberas av detaljerna. Denna uppsplittningsprocess gör det också möjligt för motsägelser att blomstra inom själva ideologin, utan att därför skapa alltför stor intellektuell förlägenhet. Så förutsätter till exempel de flesta företagskonomer att affärsmännens mål är att maximera sina vinster. Sociologerna å andra sidan antar att efter 'direktörernas revolution' utformas inte längre företagets beslut ens på lång sikt i syfte att maximera vinsterna, utan grundas snarare på sådana positivt klingande överväganden som ekonomisk tillväxt, den allmänna välfärden etc. Denna uppenbara motsättning när det gäller antaganden mellan företagsekonomer och sociologer avspeglar bara arbetsfördelningen mellan de två disciplinerna. Företagsekonomin, som är den mera 'praktiska' av de två måste hålla sig närmare till hur saker och ting verkligen fungerar i en kapitalistisk ekonomi, under det att sociologin tillhandahåller en rättfärdigande teori som inte stör eller förhindrar att affärerna fortsätter som vanligt, i den verkliga världen. Den ekonomiska uppfattningen om vinstmaximering underbyggs i sin tur av den teori, som säger att företagets beslut endast reflekterar behoven ('utilitetskurvan' eller 'indifferenskurvan') hos den suveräne konsumenten. Sociologerna har svårt för naiviteten i nyttoteorin, men å andra sidan är den heller inte nödvändig för dem eftersom de har föredragit den (lika naiva tesen om den 'direktörernas revolution'. När det gäller speciella nyckelbegrepp fungerar emellertid samma tabun i sociologin som inom ekonomin. Till exempel:

'I den politiska ekonomins språk, vilket numera nästan är glömt, så syftar 'exploatering' till ett förhållande, där arbetsfria inkomster är resultat av vissa typer av ojämnt utbyte ... Utan tvekan är termen 'exploatering' numera så tungt belastad med missvisande, ideologisk klang att själva termen knappast kan räddas för rent vetenskapliga ändamål, och den kommer därför, helt korrekt, att möta motstånd från de flesta amerikanska sociologer. Kanske skulle en mindre emotionellt belastad term, även om den är olyckligt vald, som 'ömsesidig obalans (reciprocity imbalance)' göra det möjligt att åter en gång rikta uppmärksamheten på den avgörande frågan (crucial – pinsam) som de ojämna utbytena (unequal exchange).'¹¹

Gouldner fortsätter med att påpeka, att fastän detta begrepp varit tabubelagt när det gäller makroanalyser av förhållanden mellan samhällsgrupper, så är det inte fallet när det gäller mikroanalys av sådana förhållanden. I studiet av sexuella förbindelser, eller relationerna mellan läkare och patient använder sig även de mest respektabla sociologer av termen 'exploatering'. En engelsk samhällsfilosof, som finner Marx användning av detta begrepp tvivelaktigt föreslår istället att vi skall beakta hur de svaga exploaterar de *starka*. 'Under vissa omständigheter, som fallet med tiggaren och Dr Mossadeq (av Persien) visar, kan svaghet vara en gynnsam position från vilken exploatering kan utövas.'¹²

Sociologins åtskiljande från nationalekonomin, och dess förkastande av det mesta i den politiska ekonomin, ger en del underliga resultat som följd. Så blir t.ex. fattigdom – ett viktigt drag i alla kapitalistiska länder – ett fenomen som åtskiljs från det sätt på vilket det ekonomiska systemet fungerar. Istället blir det ett socialt definierat 'problem', som kan lösas genom

¹¹ Alvin Gouldner, 'The Norm of Reciprocity' i *Social Psychology*, Edward E. Sampson [red.] (USA, 1964), s. 83-84. Olyckligtvis, men inte överraskande, har de som följt Gouldners råd endast lyckats urvattna idén ifråga. Jfr Peter Blau, *Exchange and Power in Social Life* (USA, 1964). Det vakuum som avsaknaden av en politisk ekonomi skapade har gjort det möjligt för en ny genre att blomstra, som tycks bestå av en journalistisk blandning av popsociologi och halvsvalt nationalekonomi: se t.ex. Andrew Schonfield, *Modern Capitalism* (UK, 1965), eller J. K. Galbraith, *Den nya industristaten* (Stockholm, 1968).

¹² H. B. Acton, *The Illusion of the Epoch* (UK, 1957) s. 243.

att man får de fattiga att ändra sina värderingar:

'Tesen i detta kapitel är att skamlig fattigdom, och inte fattigdom i allmänhet, utgör ett allvarligt socialt problem för samhället, och en stor utmaning emot dess kapacitet och sinnrikhet ... De skamliga fattiga kan betraktas, ja till och med definieras som, den begränsade sektor av de fattiga vars moral och sociala tillstånd är relativt opåverkbara av ekonomisk tillväxt och utveckling.'¹³

Imperialism och samhällsvetenskap

Den ideologiska karaktären hos en sociologi, som principiellt förutsätter ett harmoniskt ekonomiskt system framträder tydligt vid studiet av relationerna mellan utvecklade och eftersatta länder. Det är numera allmänt erkänt att klyftan mellan dem vidgas och det borde vara lika uppenbart att relationerna mellan dem innebär att fattiga, kapitalistiska länder domineras och exploateras av rika. Mellan 1950 och 1965 utgjorde investeringsutflödet i kapitaltillgångar 9 miljarder dollar (\$) under det att 25,6 miljarder strömmade tillbaka i form av vinst, och resulterade i ett nettoutflöde från de fattiga till de rika länderna på 16,6 miljarder dollar.¹⁴ Ändå informeras vi av professor Aron att 'I det industriella samhällets tidsålder finns inga motsättningar mellan de utvecklade och de underutvecklade ländernas intressen.'¹⁵

Talcott Parsons är också fast besluten att sätta sig över vad han kallar 'de irrationella anklagelserna om imperialism'. Han skriver:

'Därför är min första policy-rekommendation att man anstränger sig att offentliggöra noggrant beaktade, deklarerade värderingar, som kan ligga till grund för ett samförstånd mellan både rika och fattiga länder. Härtill krävs dock, att dessa deklarationer frigörs från de ideologiska ståndpunkterna i de båda polariserade lägren.'¹⁶

Parsons notoriska besatthet av värderingar är klart ideologisk i detta sammanhang – i synnerhet som han fortsätter med att försäkra, att när man skapar denna atmosfär av samförstånd kommer 'en korrekt tillämpning av samhällsvetenskapen att visa sig användbar'. Ingenstans i denna essä, som handlar om 'den sociala världsordningen' diskuterar Parsons den kapitalistiska världsmarknadens funktion eller den amerikanska marinkårens roll för att bevara status quo. Lägg dessutom märke till det enfaldiga i Parsons tillit till att någonting skulle kunna förändras genom att noggrant beaktade ställningstaganden offentliggjordes etc. Inte ens Parsons obestridda intellektuella skärpa utgör något skydd mot den sinnesförsvagning som den borgerliga ideologin medför för dess anhängare.

Det totalt förvridda perspektiv, som Parsons uppmuntrar genom att lägga tonvikten på den självständiga verkan av värderingar, framgår mycket tydligt i sådana undersökningar som

¹³ David Matza, 'Poverty and Disrepute', *Contemporary Social Problems*, Robert K. Merton och Robert A. Nisbet (USA, 1965), s. 619. Kapitalismen ger naturligtvis upphov inte bara till fattigdom, utan också till en karakteristisk 'fattigkultur'. Författare som Matza ser inte någon förbindelse mellan de kulturella aspekterna av fattigdom (t.ex. de fattigas resignation och fatalism) och det sociala systemets natur. Oscar Lewis har på ett övertygande sätt frammanat och analyserat fattigkulturen i *Sanchez barn, La Vida* och andra arbeten. I introduktionen till *La Vida* sätter han Puerto Rico i kontrast till det revolutionära Kuba, och låter förstå att det senare landet, fastän det fortfarande är fattigt, har övervunnit den fatalism som är förknippad med fattigkulturen i kapitalistiska samhällen.

¹⁴ Harry Magdoff, 'Economic Aspects of U.S. Imperialism', *Monthly Review*, november 1966, s. 39. Se också *Imperialismens politiska ekonomi*, Zenitserien/Cavefors, 1969. Naturligtvis finns det andra aspekter på imperialismen än denna. Se t.ex. *May Day Manifesto* 1968, utgiven av Raymond Williams, Penguin Books, s. 66-85, och Andre Gunder Frank *Kapitalism och underutveckling i Latinamerika*, Zenitserien/Cavefors, nov. 1969.

¹⁵ Raymond Aron, *The Industrial Society* (UK, 1967), s. 24.

¹⁶ Talcott Parsons, *Sociological Theory and Modern Society* (UK, 1968), s. 475.

Elites in Latin America utgiven av Seymour Lipset och Aldo Solari. I en bok som antas ägnas eliten, finns inget bidrag om jordägarna, vilka traditionellt utgjort ett viktigt element i den latinamerikanska oligarkin. andra sidan finns sju bidrag om olika aspekter av utbildningsväsendet, inklusive sådana ämnen som 'Utbildning och utveckling', 'Attityder hos läroverkslärare' och 'Relationer mellan offentliga och privata universitet'. Det allmänna argument som blir kontentan av sådana arbeten är att om lärarna kan förmås förmedla hälsosamma kapitalistiska värderingar till eleverna så kommer de underutvecklade områdena att utvecklas. Hela programmet erbjuds som ett alternativ till social revolution:

Även om revolution kan vara den mest dramatiska och säkerligen den mest drastiska metoden för att förändra värderingar och institutioner som verkar fördröjande på moderniseringen, tyder tillgängliga fakta på att reformer inom utbildningssystemet, som kan igångsättas med ett minimum av politiskt motstånd, kan medföra en del positiva konsekvenser.¹⁷

Ett annat slående exempel på den överdrivna betoningen av värderingarnas betydelse, som den parsonianska teorin uppmuntrar till, är *The Politics of Developing Areas* av G. Almond och J. S. Coleman. Denna bok, som publicerades 1960, ignorerade så totalt Maos tes, att 'politisk makt växer ut ur en gevärspipa' att dess register inte ens gav någon referens till 'armé', 'väpnade styrkor' etc. och bokens diskussioner har helt och hållet passerats av den våg av militärkupper som på sista tiden ägt rum i hela den underutvecklade delen av världen. De förutsättningar som vanligen görs i sådana arbeten är att 'västerlandet' utgör en modell för utvecklingen av de underutvecklade länderna. Det faktum att de västerländska kapitalistiska makterna plundrade resten av världen samtidigt som de själva industrialiserades medan de underutvecklade länderna befinner sig i motsatt situation är något som sällan beaktas. Vinsterna från slavhandeln, opiumförsäljningen till Kina, plantagerna i Syd- och Nordamerika (för att inte tala om exproprieringen av de europeiska böndernas allmänningar och de amerikanska indianernas betesmarker) bidrog lika mycket till de imperialistiska staternas tidiga kapitalackumulation som deras hängivenhet för ett 'universalistiskt' värdesystem. Underligt nog rekommenderar de borgerliga ekonomerna inte de underutvecklade länderna att följa den västerländska modellen i detta avseende. I den flod av litteratur som har ägnats åt strategi för ekonomisk utveckling är de författare som uppmanar de fattiga länderna att nationalisera de rikas investeringar mycket få. Martin Bronfenbrenners utmärkta artikel 'The Appeal of Confiscation in Economic Development', först publicerad 1955, har nästan inte fått något gensvar och de flesta kursböcker som handlar om strategier för utveckling tar inte alls upp frågan.

Det är inte förvånande, att det utländska kapitalets bästa allierade i de underutvecklade områdena är de återstående traditionella eliterna, och den svaga, lokala, kapitalistklassen. En gång i tiden hoppades de västerländska strategerna att 'mellangrupporna' skulle kunna genomföra en ekonomisk utvecklingsprocess i sina respektive länder. Denna förhoppning bortsåg från det faktum, att den kapitalistiska världsmarknaden ständigt utgör ett oöverkomligt hinder för den underutvecklade bourgeoisin i de fattiga kapitalistiska länderna. Som en konsekvens härav har denna vanligtvis försökt berika sig genom att göda sig på en korrupt regering eller understödja en militärkupp, snarare än att skapa den ekonomiska utveckling man hoppats på.¹⁸ Allt detta skapar de obehagligaste dilemmor för den borgerlige samhälls-

¹⁷ S. M. Lipset, 'Values, Education and Entrepreneurship', i *Elites in Latin America*, S. Lipset och A. Solari [red.] (USA, 1967), s. 41.

¹⁸ Frantz Fanons, Régis Debrays, Andre Gunder Franks och Josè Nuns arbeten behandlar olika sidor av denna process.

vetaren, och gör att man alltmera accepterar strategier för utveckling med analyser som den följande till grund:

Jag försöker visa hur ett samhälle kan börja utvecklas som det är, och trots vad det är. Ett sådant företag kräver dock ett systematiskt sökande längs två nära relaterade vägar: först, hur kända, väl förskansade hinder för förändring skall kunna neutraliseras, överflyglas, och kvarlämnas för att slutgiltigt elimineras på ett senare stadium; för det andra, och kanske mera fundamentalt, hur många av de omständigheter och de attityder som allmänt anses fientliga till förändring har ändå en dold positiv dimension, och kan därför oväntat komma att tjäna och stödja utvecklingen.'¹⁹

Denna fantasi gör det möjligt för den borgerlige samhällsvetaren att ignorera det faktum att de huvudsakliga hindren för utveckling antingen direkt utgörs av eller understöds av den imperialistiska dominansen. Det attraktiva i den Hirschmannska approachen ökas allteftersom tidigare illusioner om 'underutveckling' undergrävs. I synnerhet nationalekonomerna har ofta handlat som om ekonomisk utveckling kan komma igång så snart några få välmenande skattereformer genomförts. Fiaskot för Nicolas Kaldors åtgärder i Indien, Ceylon, Ghana, Guyana, Mexico och Turkiet är en utmärkt illustration:

'Eftersom jag oavblåtigen strävade efter reformer som skulle lägga mera av skattetyngden på den privilegierade och väletablerade minoriteten och inte bara på de stora massorna ådrog jag mig (och även de regeringar jag rådgav) mycken impopularitet utan att därför, är jag rädd, alltid lyckas att få de egendomsägande klasserna att ge substansiella bidrag till statskassan. Huvudanledningen låg utan tvivel i det faktum, att de egendomsägande klassernas och affärsintressenas makt bakom ridåerna visade sig vara mycket större än vad ... man kunnat vänta sig.'²⁰

På det hela taget kommer borgerliga ekonomer till sådana avslöjanden endast i samband med avlägsna platser vars lokala 'priviligierade minoriteter' tycks förhindra imperialistisk penetration. Även då framhårdar de vanligtvis i sin tro att deras tekniska patentmediciner kan fås att verka:

'I de flesta underutvecklade länder, där extrem fattigdom råder samtidigt som det förekommer stora skillnader när det gäller rikedomar och konsumtion, är progressiv inkomstbeskattning, till sist, det enda alternativet till en fullständig expropriation, genom våldsam revolution ... De progressiva ledarna i de underutvecklade länderna kan verka ineffektiva om man dömer dem efter deras omedelbara resultat, men de utgör de enda alternativen till Lenin och Mao Tse-Tung.'²¹

Detta politiska sätt att utesluta möjligheten av expropriering kunde knappast vara mera ogenerat. Att de mera militanta företrädarna för den tredje världen tillbakavisar 'entreprenör'-värderingar (entrepreneurial values) är ett problem för västerländska sociologer som Parsons. Han försöker förklara det med termer som 'de uppåtstigande elementens' underlägsna status.

Här, och just därför att kärnelementen (the core elements) i den fria världen åtminstone delvis har uppnått de mål som utvecklingsländerna strävar efter, finns en stark motivering att nervärdera dessa framgångar. På ideologiskt språk blir dessa nationers strävan inte att uppnå jämställdhet, utan att undantränga vissa väletablerade element i det 'överlägsna' samhället, till exempel att ersätta kapitalism med socialism.

... Inriktningen på en önskvärd förändring tycks vara klar, ideologiska spänningar måste minimeras och de aspekter av situationen som visar intresse för en ordning som överskrider polarisering måste

¹⁹ Albert O. Hirschman, *Journeys Towards Progress*, (USA, 1963), s. 6-7.

²⁰ Nicolas Kaldor, *Essays on Economic Policy* (UK, 1964), Vol. 1, s. xvii-xx.

²¹ *ibid.*

understrykas. Ett av huvudämnena här rör de drag som alla industriella samhällen har gemensamma ... En redogörelse för dessa drag skulle med nödvändighet komma att fokuseras på de stora massornas levnadsstandard – av uppenbara skäl ett mycket känsligt område för kommunisterna.

... Denna diskussion har baserat sig på ... föreställningen att den ena sidan har uppnått ett tillstånd av relativ överlägsenhet när det gäller de viktiga värderingarna.'²²

Parsons fortsätter med att säga att en sammanjämkning av de underlägsna elementen och kärnelementen i den fria världen på grundval av de senares överlägsna värderingar åtminstone delvis kan åstadkommas genom att man utnyttjar en 'mycket viktig källa' nämligen det bidrag som samhällsvetenskapen kan ge. Denna klart ideologiska attityd gentemot underutveckling har redan fört oss fram till ett av huvuddragen i den borgerliga ideologin, som den kommer till uttryck i utvecklade länder – nämligen kategorin 'industrisamhället'. Det är dags att som två grenar av samma träd: industrisamhället'.

Industrisamhället och teknologisk determinism

Kategorin 'industrisamhälle' har numera blivit det accepterade begreppet för definition av den moderna kapitalismen. Raymond Aron som har gjort mycket för att främja det, klargör innebörden: det är, säger han, 'ett sätt att från början undvika motsättningen mellan socialism och kapitalism samt att betrakta dem som två grenar av samma träd: industri-samhället'.²³

Detta sociologiska tänkesätt har Weber att tacka för mycket. Det innehåller en stor portion av teknologisk determinism, eftersom det antyder att teknologins industriella natur dominerar hela den sociala organisationen. I förindustriella samhällen kan värderingar fungera som en oberoende variabel, som kan omskapa själva samhället på avgörande sätt. Men när ett samhälle väl engång industrialiserats blir antalet möjliga institutionella alternativ mycket begränsat. Sålunda blir byråkratisk organisation en oundviklig ledsagare till modern industri, liksom 'kärnfamiljen' (dvs familjesystemet i den amerikanska medelklassen) etc. Genom att härleda social organisation från industriell teknologi kan den borgerliga sociologin avbilda det kapitalistiska samhället som om det saknade inre motsättningar.

I 'industrisamhället' föreligger inga möjligheter till konfrontation mellan produktivkrafter och äganderättsförhållanden, eftersom de utgör en harmonisk, icke-antagonistisk enhet. Man kan inte förkasta kapitalistiska samhällsförhållanden utan att samtidigt överge den moderna teknologin.

Enligt detta synsätt kan inte de kapitalistiska produktionsförhållandena (privategendom, försäljning av arbetskraften som en vara etc) inte heller verka hämmande på utvecklingen av produktionskrafterna (teknologi, naturtillgångar, etc).

Enligt Talcott Parsons betraktade Weber 'kapitalismen' inklusive både privat och statlig

²² Talcott Parsons, *Sociological Theory and Modern Society*, s. 485-86.

²³ Raymond Aron, *Eighteen Lectures on Industrial Society* (UK, 1967), s. 42. Termen 'industrisamhället' kan användas beskrivande, utan den avsikt som här tillstås av Aron, och i så fall behöver dess funktion inte vara ideologisk. Några författare har på senare tid försökt popularisera termen 'post-industriellt samhälle', för att beskriva den mest framskridna kapitalistiska ekonomin (USA:s). Fastän de båda begreppens innersta betydelse är teknologisk determinism, har företrädarna för begreppet 'post-industriellt samhälle' rätt i att frukta att teknologiska framsteg kan göra kapitalistiska sociala institutioner mera bräckliga. Allt eftersom de materiella förutsättningarna för befrielse inte går att förneka i framskridna kapitalistiska länder blir försvaret av repressiva institutioner allt svårare. Detta är Daniel Bell's mardröm: '... att visa att ordning är en dygd blir svårare när vädjan till instinkt och oförnuft ... börjar väva sin lockelse.' Daniel Bell, *The Reforming of General Education* (USA, 1967), s. 311-12.

byråkratisk organisation, i grunden som det västerländska samhällets 'öde'.

'Det var klart för honom att någon form av kapitalism måste accepteras; på grund av en mängd olika etiska och moraliska skäl, var emellertid samtidigt de rådande tolkningarna å ena sidan otillräckliga för fenomenet självt, och å andra sidan stämde de inte med hans egna känslor för vad som var rätt och riktigt. ... beträffande mitt eget land har jag länge känt att det var helt otillfredsställande att kalla dess sociala system 'kapitalistiskt' även i Webers djupt sofistikerade betydelse.'²⁴

Parsons undviker utan tvivel begreppet 'kapitalistisk' därför att de kritiska övertoner som finns i det inte stämmer överens med hans känslor för det som är 'rätt och riktigt' lika lite som de gjorde det för Weber. Men på samma gång lyckas han smuggla in de utmärkande dragen för ett kapitalistiskt samhälle i sin teori om 'evolutionary universals', dvs de generella dragen i alla samhällen då de utvecklas till moderna industristater. Dessa 'evolutionary universals' omfattar enligt Parsons 'pengar och marknad' och 'byråkrati'. Den sociologiska teorin om byråkratin, så som Weber framställer den, har markerat fatalistiska övertoner, vilket Gouldner har observerat.²⁵ Det är lämpligt att detaljerat granska denna teori eftersom den mycket ofta citeras som en av de sociala organisationsformer som har gjorts oundvikliga av det moderna industrisamhället. De mera vakna försvararna av det byråkratiska herraväldet var det än förekommer använder sig gärna av denna teori.

Byråkrati och borgerlig fatalism

För Weber representerade byråkratisk organisation en överlägsen och nödvändig form av rationalitet. Han insåg att det historiska ursprunget till den moderna byråkratin låg i den inre organisationen av det tidiga kapitalistiska företaget, och han påstod vidare att denna typ av organisation var generell för alla samhällen som utvecklade en industriell ekonomi. Byråkrati var faktiskt i viss mån en förutsättning för industriell utveckling. Det byråkratiska organisationssättet karakteriserades på följande sätt:

- (1) Alla officiella handlingar är bundna av regler och tjänstemannen är underkastad strikt och systematisk kontroll ovanifrån.
- (2) Varje funktionär har ett begränsat och bestämt kompetensområde.
- (3) Organisationen följer en hierarkisk ordning, där varje lägre tjänst är underordnad varje högre.
- (4) Tjänstsökande utväljs enbart på grundval av tekniska kvalifikationer: 'De utnämns och väljs inte'.
- (5) Ämbetsmännen avlönas och har inget äganderättsförhållande gentemot sitt arbete: 'Löneskalan är graderad i enlighet med positionerna inom hierarkin: men utöver detta kriterium ... kan de krav, som innehavarens sociala ställning ställer tas med i beräkningen.'
- (6) Tjänsten är den enda eller åtminstone den primära uppgiften för innehavaren och den utgör en karriär. Befordran är beroende av de överordnades bedömning.'²⁶

Enligt Weber skulle det arbetssätt som härstammar från det byråkratiska företaget oundvikligen sprida sig inom alla de övriga institutioner som finns i samhället (armén, kyrkan, politiska partier, statsapparaten, etc.) I denna idealtyp blandar Weber ihop en del organisatoriska normer, som under bestämda historiska förhållanden skulle kunna uppmuntra till en

²⁴ Talcott Parsons, a.a. s. 99-101.

²⁵ Alvin Gouldner, 'The Metaphysical Pathos of Bureaucracy' i *Complex Organizations*, utgiven av A. Etzioni (USA, 1964).

²⁶ Max Weber, *Economic and Social Organization*, utgiven av Talcott Parsons (USA, 1947), s. 333-39.

effektiv administration, med andra ord, som enbart kan främja de negativa effekter, för vilka byråkratin är så ökad (opersonlighet, manipulerande av klienter, minskat ansvarstagande, skapandet av egna maktpositioner, hämmande arbetsförhållanden, etc.) Det hela presenteras sedan som ett paket, vilket det är lönlöst att förkasta, eftersom dess imperativ är oundvikliga.

Den organisation som Weber ser framför sig är ett instrument, ett rent instrument – dess tjänstemän har berövats alla verkliga initiativ genom kraven att följa de uppställda reglerna, kontrollen uppifrån och ner, samt den hierarkiska uppbyggnaden. Åtskiljandet av mål och medel tycks fullständig. Här finns källan till byråkratins abstrakta effektivitet eller formella rationalitet. De mål som organisationen tjänar ligger utanför den själv, precis som syftet med det kapitalistiska företaget inte var att ge uttryck för den skapande energin hos dem som arbetade i det eller att arbeta för de allmänna behov som finns i samhället utan snarare att göra vinster och ackumulera kapital. Weber var medveten om att den typ av byråkratisk organisation som han analyserade var intimt förknippad med förekomsten av en marknadsekonomi. Sålunda hävdade han att frånvaron av en utvecklad marknadsekonomi föranledde en strukturell svaghet i den traditionella typen av kinesisk byråkrati – dvs en beskattningskris.

Enbart för att kunna finansiera den pågående administrationen av en byråkrati var en penningekonomi nödvändig: utan tillräckliga resurser blir en byråkrati tvungen att tillåta sina tjänstemän att tjäna pengar vid sidan om, genom att utnyttja sin officiella ställning. På sätt och vis innebär den byråkrati som Weber skisserar en institutionalisering av de viktigaste kraven i ett samhälle med marknadsekonomi, med dess åtföljande alienation.

Den kapitalistiska marknaden reducerar kvalitet till kvantitet, gör en vara av den mänskliga arbetskraften och ser till att en varas bytesvärde dominerar dess individuella bruksvärde. På samma sätt reducerar en byråkrati både sina egna arbetare och den allmänhet den administrerar till en uppsättning abstrakta kännetecken och egenskaper (ålder, formella kvalifikationer, ras, kön, etc.) liksom mänskligt beteende organiseras av marknaden i enlighet med oeftergivliga ekonomiska lagar, pålägger byråkratin regler uppställda av människor, som om de hade någon opersonlig nödvändighet. För Weber utgjorde allt detta en del av den formella, abstrakta effektivitet som byråkratin tillhandahåller. En sådan effektivitet kan endast tjäna de krafter som redan finns; dess formella rationalitet är beroende av rationaliteten i det kapitalistiska systemet som den är en del av. Det finns emellertid ytterligare en ideologisk förvrängning. Webers idealtyp implicerar att organisationerna är mera effektiva ju mera de begränsar handlingar och initiativ hos sina anställda: denna kontroll får form av order och regler som delges uppifrån.

Erfarenheten visar att detta helt enkelt är fel. Faktum är att många arbetare i kapitalistiska byråkratier upptäckt att arbete i enlighet med reglerna är nästan detsamma som strejk. Blaus undersökningar av en socialbyrås arbete har visat att administrationen bara hålls igång med hjälp av ett informellt kommunikationssystem, grundat på ömsesidig förståelse hos de anställda som hjälper varandra på alla sätt och vis, utan att reglerna föreskriver det. Att de verkliga byråkratierna fungerar framgångsrikt beror bara på deras anställdas förmåga till anpassning och nyskapande. Om Weber kastar ut nyskapande från sitt byråkratibegrepp, var får han då plats med det i sin sociologi?

Karisma — ett pseudobegrepp

verkligheten tycks det som om Weber identifierade social förändring och nyskapande med det irrationella: de förs samman under kategorin 'karisma'. Denna kategori har blivit mycket populär i nutida sociologiska arbeten och tenderar att användas av ledarskribenter, kloka

gubbar och samhällskommentatorer av alla slag som vill misstänkliggöra folkliga rörelser. Rent historiskt var 'karisma' nådens gåva' som tidiga kristna helgon antogs ha erhållit från Gud. Weber använde det för att beskriva ursprunget till den dragningskraft som finns hos stora folkledare. Som sådant tycks begreppet vara en kvarleva av den medeltida väsensläran i modern borgerlig samhällsvetenskap. Denna lära framhöll, t.ex. att eld som ett fysiskt fenomen skulle förklaras med att varje brännbart föremål innehöll ett ämne, phlogiston, som frigjordes när det antändes. På samma sätt 'förklaras' makten hos varje folklig ledare som gör uppror mot sakernas tillstånd med att han besitter karismatiska egenskaper. Förutom att detta arbetssätt frikopplar samhällsvetaren från alla verkliga undersökningar av samhällskrafterna och de omständigheter som skapar folkliga rörelser, gör det också möjligt för honom att jämställa helt olikartade ledartyper. För Weber var Napoleon och St. Augustine båda karismatiska typer; för de moderna borgerliga sociologerna skulle Hitler och Mao kunna vara en typisk förening. Här är ett exempel på hur begreppet används:

'Kuba bevisade inte att en latinamerikansk stat medvetet kunde välja kommunismen; det bevisade, om bevis fortfarande behövdes, att en karismatisk ledare kan få en nation att välja nästan vad som helst, t.o.m. när han förnekar att han väljer för den ... Castros karisma ... skar genom alla klasser; han upprättade ett förhållande till massorna huvudsakligen med sin personlighet, inte med sina idéer.'²⁷

Termen karisma har genomgående använts så att en ledares popularitet och stöd inte förklaras med hänvisning till hans idéer, program eller handlingar utan snarare uteslutande genom en slags personlig magnetism. Som Marcuse har sagt: 'det avslöjar den förutfattade meningen att varje klart framgångsrikt personligt ledarskap är baserat på någon religiös inspiration.'²⁸ Föreställningen att karisma (initiativ, förändring) skulle kunna spridas bland alla medlemmar i en organisation är helt främmande för Weber. För honom är karisma nödvändigtvis koncentrerat till toppen, så att revolutionära rörelser reduceras till de personliga egenskaperna hos sina ledare. Dessutom hävdade han att karisma inte kan förbli i sin ursprungliga form – den blir nödvändigtvis till vana och rutin och slutar i en mer eller mindre effektiv form av traditionell eller byråkratisk dominans.

Låt oss innan vi lämnar Weber undersöka hans påstående att 'under normala förhållanden är makten hos en fullt utvecklad byråkrati alltid förkrossande'.²⁹ Byråkratins styrka betydde att det måste vara människans 'öde' eller 'mål' att leva efter byråkratins regler. Men som Marcuse har skrivit:

'Webers föreställning om öde är en illustration av det väsentliga innehållet i hans formella analys. 'Ödet', 'målet' ligger i de opersonliga lagar hos ekonomin och samhället som är oberoende av individen, och bara kan definieras under självuppgivandets plåga. Men samhället är inte naturen — vem beslutar om detta mål? Industrialism är en fas i människans utveckling av sin kapacitet och sina behov — en fas i kampen mot naturen och henne själv. Denna utveckling kan utmynna i många olika slags organisationsformer och mål. Inte bara formerna för herravälde utan även formerna för teknologi, för behov och deras tillfredsställelse är inte alls ett oundvikligt öde. De blir det genom sin institutionalisering i samhället — som en följd av materiellt, ekonomiskt och psykologiskt tvång. Webers 'ödes'-begrepp är ex post facto härlett från detta: han generaliserar blindheten hos ett samhälle, vars produktionsmekanismer verkar bakom ryggen på de människor som lever i det, ett samhälle där lagarna för dominans framträder som teknologins objektiva lagar.'

²⁷ Theodor Draper, *Castroism* (USA, 1965), s. 127.

²⁸ Herbert Marcuse, 'Max Weber', *New Left Review* 30. Jmf. vidare Dag Österberg, 'Makt og materiell', *Zenit* nr. 11.

²⁹ Max Weber, 'Bureaucracy', i *From Max Weber*, utgiven av C. Wright Mills och Hans Gerth, s. 232.

Till det kritikens vapen som Marcuse riktar mot Weber kan vi nu lägga vapnets kritik. För Weber var den moderna byråkratiska armén en grundförutsättning för den överlägsna makt och 'rationalitet' som finns i denna organisationsform. Hela utvecklingen av hans teori, återspeglar faktiskt det intryck, som de uppenbara framgångarna hos den preussiska militära byråkratin gjorde på honom. Ändå visar detta århundrades historia, att byråkratiska arméer kan besegras av gerillaarméer. Idag har den högt byråkratiserade armén hos världens största imperialistiska makt visat sin kraftlöshet när den möter en autentisk folkarmé. Varenda gerillaarmé av denna typ motbevisar Webers teori om den överlägsna rationaliteten. Konventionella skillnader i rang är upphävda; hierarkin reducerad till ett minimum och den individuella gerillasoldaten och det lokala befälet måste vara beredd att nyskapa och ta initiativ när som helst. Man skulle kunna säga att de är bundna av regler, men de regler som alla stora gerillabefälhavare framhåller är sådana som binder gerillan lika mycket till folket som till det militära och politiska ledarskapet. Den långa heroiska historien om det vietnamesiska folket som framgångsrikt bekämpat japansk, fransk och amerikansk imperialism är förvisso ett klart vederläggande av varje fatalistisk tro på allmakten hos en kapitalistisk organisation.

Den weberska fläkten i dagens imperialism bör inte förvåna oss och har faktiskt redan noterats av dess borgerliga beundrare. Weber förespråkade ideligen de expansionssträvanden som ägde rum i kejsar Wilhelm II:s Tyskland, och hans entusiasm avtog först när nederlag hotade. En amerikansk forskare skriver att

'(Weber) var övertygad om att en politisk stormakt hade särskilda förpliktelser — han kallade detta för en 'eländig plikt'. Han blev ännu mer tveksam om Tyskland moraliskt var kvalificerat att bli en stor nation, och han var beredd överlåta dessa förpliktelser på USA.'³¹

Revolutionssociologi som filosofi för kontrarevolution

Vi har sett tendensen hos en stor del av den borgerliga samhällsteorin att undergräva föreställningen att människan någonsin kan förändra samhället — den borgerliga sociologins funktion är att medverka till en sjuklig handlingsförklaring. Under 1900-talet har revolutionära utbrott påverkat större delen av världen och i områden bebodda av en tredjedel av jordens befolkning har den rådande ordningen totalt omstörtats.

Det har gått relativt långsamt för huvudströmningarna i modern, borgerlig sociologi att bli medvetna om dessa händelser. Den dominerande funktionalistiska skolan inom samhällsteorin yvdes över att äga en modell som kunde förklara samhällsstabilitet: varje del av det sociala systemet analyserades med utgångspunkt från dess funktionella bidrag till upprätthållandet av det sociala systemet som helhet. För en anhängare av den parsonska 'strukturfunktionalismen' kan hela konstruktionen reduceras till det grundläggande värdesystemet. Maktrelationer härleds konstant från de möjliga interaktionsmönstren inom smågrupper (jfr. Peter Blau och Talcott Parsons) i ett samhälle som domineras av det kapitalistiska ägandesystemets opersonliga föreskrifter. Den interna kritiken inom den borgerliga sociologin var medveten om sin oförmåga att förklara konflikt och förändring, och dessa ämnen behandlades bara som en senkommen tanke i t.ex. Parsons *Social system*. Parsons hävdade mycket riktigt, i denna bok, att om han hade utvecklat en adekvat teori om social integration skulle han samtidigt ha

³⁰ Herbert Marcuse, a.a. s. 11.

³¹ Guenther Roth, *American Sociological Review*, April 1965, s. 216.

skapat en begreppsapparat för att förklara konflikt, förändring etc. Faktum är, som vi kommer att se, att varken han eller hans kritiker har lyckats med någonting.

Den aktuella diskussionen om social förändring och konflikt innefattar ett antal strategier rörande de teoretiska problem som ingår. En populär strategi betonar att social konflikt faktiskt kan främja social integration så länge konflikten är strukturerad och institutionaliserad.³² Konflikt ses således som en folksjukdom i varje industrisamhälle eftersom *vissa människor (ledningen) alltid måste ge order till andra (arbetarna)*. De senare accepterar inte detta men kan inte ändra på det. Den resulterande konflikten kan institutionaliseras genom att fackföreningar, reformistiska politiska partier osv. uppstår. Denna uppfattning koncentrerar sig på konflikten mellan sociala grupper och inte den konflikt som föreligger mellan delar av det socioekonomiska systemet. Alla konflikter är, i princip, möjliga att lösa eftersom de hänför sig till det oundvikliga ödet i en social ordning och inte till en strukturell motsättning. Eftersom t.ex. industrisamhället alltid kommer att framkalla exakt samma typ av konflikt mellan arbetare och företagsledningen kan industriella konflikter aldrig förändra någonting. De enda betydelsefulla alternativen blir i verkligheten om man skall institutionalisera konflikten eller inte. En situation av strukturerad konflikt är att föredra och främjar social harmoni genom att tillåta en viss grad av avvikande mening. Genom att personalisera maktens väsen, framställer detta sätt att angripa problematiken de strukturella aspekterna av klassmakt som har sina rötter i den avpersonaliserade makten hos de ekonomiska lagarna, och det privata ägandets kollektiva, samlade tyngd. Som om den vore en ofrånkomlig begränsning för all social existens i industriell omgivning. Borgerlig ideologi har således två ansikten men bara en siluett. Det finns jämviktsteoretiker som Parsons, som är besatta av tanken på social integration, och s.k. konfliktsteoretiker som är likaledes besatta av tanken på integration. Det enda problemet är att konfliktssociologi av detta slag inte för den borgerliga teorin närmare en revolutionssociologi. Professorerna Bottomore och Rubel skrev 1955:

'Det är underligt när man tänker på de enorma effekter som revolutioner har haft på mänsklig social organisation, att ingen sociolog sedan Marx har funnit det mödan värt vare sig att analysera revolutionära rörelser eller att försöka sig på en jämförande studie av revolutioner. I revolutionssociologin finns än så länge bara en stor insats nämligen Marx'.³³

De få försök som gjorts sedan dess att fylla denna lucka får en verkligen inte att vilja revidera detta omdöme. Ett huvudelement i Marx' teori antyddes genom begreppet motsättning. Således överlagrades klassmotsättningen mellan arbete och kapital av den strukturella motsättningen mellan produktionsprocessens tilltagande sociala karaktär och det privata ägandet av produktionsmedlen. På grund av den senare motsättningen kunde arbetarklassens kamp, om den blev framgångsrik, skapa en fullständigt ny samhällsform grundad på klasssamhällets undertryckande. På samma sätt var den borgerliga revolutionen för Marx inte bara en kamp för inflytande mellan två samhällsklasser (bourgeoisie, adel) utan även en kamp mellan två samhällsekonomiska system (det kapitalistiska och det feodala).³⁴ Att de två typerna av motsättning sammanfaller är nödvändigtvis produkten av en bestämd historisk konjunktur, 'en revolutionär situation'. Men för borgerlig samhälleteori sammansmälter aldrig de två.

Somliga medger att strukturella motsättningar finns men bortser från möjligheten att dessa

³² Se t.ex. Ralf Dahrendorf, *Class and Class Conflict in Industrial Society* (UK, 1958).

³³ Bottomore och Rubel, inledningen till Karl Marx: *Selected Writings*, (Penguin, UK, 1962) s. 40.

³⁴ Det marxistiska motsättningsbegreppet är således nödvändigtvis överbestämt och inte en enkel, cirkulär motsättning av hegeliansk natur, på grund av detta kritiska dubbla ursprung.

skulle kunna vara relaterade till klassmotsättningar (t.ex. David Lockwood).³⁵ Andra tillstår delvis att klasskonflikt finns men lyckas inte relatera denna till strukturella motsättningar (t.ex. Ralf Dahrendorf). Den förvirring som allt detta framkallar, klarnar när vi undersöker två direkta försök av borgerliga sociologer att konstruera en revolutionssociologi: Neil Smelsers *Theory of Collective Behavior* och Chalmers Johnsons *Revolution and the Social System*. Smelser summerar sin analys i följande ekvation:

'Strukturell spänning + värdeorienterad rörelse = Revolution'

Begreppet spänning som används i denna formel utgör en otillräcklig borgerlig ersättning för begreppet 'motsättning' — dess huvudsakliga otillräcklighet ligger i misslyckandet att centrera problematiken till huruvida det etablerade samhällets kriser medför möjligheten av en ny grundval för samhällsorganisation eller ej. För Smelser toppar kategorin 'värdeorienterad rörelse' typologin över dysfunktionellt kollektivt beteende enligt följande: panik, mani, fientliga utbrott, norm-orienterad rörelse, värdeorienterad rörelse. Här rör det sig återigen om ett uppenbart ideologiskt försök att framställa revolutionära rörelser som nödvändigtvis Irrationella. Denna föreställning överförs från typologin till teorin själv. För Smelser är revolutionen ett resultat av sammanfall och sammanställning av strukturell spänning och en värdeorienterad rörelse. Ingenstans överväger han det faktum att en revolutionär rörelse kan vara medveten om innebörden i en strukturell spänning, och handla i riktning mot att förändra strukturen. Smelser försummar kort sagt det medvetna draget i revolutionen: att moderna revolutionärer inte handlar i blindo utan snarare försöker basera sina handlingar på noggranna analyser och rationella strategier. Hos Chalmers Johnson finner vi en än mindre upplysande ekvation:

'Mångfaldig dysfunktion + omedgörlighet från eliten = Revolution.'

Denna förkärlek att uttrycka sociala processer i ekvationer är i sig själv avslöjande. Smelsers och Johnsons uppfattning om revolutioner är, inte att människor gör revolution, utan att de bara inträffar! Den vanliga borgerliga fördömen att revolutionära störningar är en liten grupp bråkstakars och extremisters verk, helt enkelt vänds upp och ned för att få dem att framstå som en ofrånkomlig konsekvens av 'mångfaldig dysfunktion'. Endast kontrarevolutionen tillskrivs möjligheten till medvetna och rationella avsikter — härav Johnsons intresse för 'elitens omedgörlighet'. Enligt borgerlig sociologi är revolutionära rörelser inte försök av människor att skapa sin egen historia, utan snarare en beklaglig sjukdom som angriper samhället. Svagheten i begreppet dysfunktion är typisk. Den funktionalistiska jämviktsteorins kategorier har helt enkelt vänts ut och in i hopp om att de således skall bli användbara för en analys av revolutionen. Den ekonomiska krisen 1929 var således 'dysfunktionell' för befrielsearmé och på samma sätt var det kinesiska folkets befrielsearmé 'dysfunktionell' för samhällsordningen i Nationalistkina på 30- och 40-talet. Denna term misslyckas inte bara med att förmedla vidden av sådana fenomen utan också med att skilja mellan de två helt olika typerna av utmaning som en kris inom systemet och en revolutionär utmaning av det utgör. Så är också hela den ideologiska kraften hos sådana teorier ett försök att få både kriser och revolutionära rörelser att framstå som en sorts gudasända naturkatastrofer som spränger samhällssystemet. Återstoden av revolutionära rörelser, som inte är ett blint irrationellt massvar på strukturell spänning avvisas med följande termer:

³⁵ Se hans intressanta essä, 'Social Integration and System Integration' i Zollsham och Hirsch, *Explorations in Social Change*. Begreppet strukturell motsättning reduceras i sociologisk jargong till 'bristande överensstämmelse' mellan t.ex. ekonomin och 'den centrala institutionella ramen'. Angående Lockwood om klasskonflikt se *The Affluent Worker* (UK, 1968).

'Utan dessa bakomliggande dysfunktioner utgör dessa rörelser bara ett problem för polisen eller mentalhälsovården vilket de flesta empiriskt sett har varit.'³⁶

Regis Debray menar att Latinamerikas lumpen-bourgeoisi ersätter autentisk klassmedvetenhet med polisiär vaksamhet. Det är möjligt att allt eftersom imperialismen utsätts för tilltagande tryck såväl i avlägsna områden som i dess centra kommer moralen i metropolens ideologi att försvagas. I vilket fall som helst visar sig de flesta undersökningar om varför revolutioner inträffar vid närmare betraktelse vara ganska anspråksfulla handböcker i kontrarevolution.

Den teknik borgerlig samhällsvetenskap använder för att handskas med konsekvenserna av en framgångsrik revolution kan skäras ned till ett huvudtema. 'I grund och botten åstadkommer revolutionen mycket liten förändring.' Detta är ofta en variation av argumentet om byråkratin som diskuterats tidigare. På sitt vanliga professorsmanér har Raymond Aron tillkännagivit:

'Vi har alla blivit mycket medvetna om makt som huvudfenomenet i alla samhällen och som ett problem vilket ingen reform i ägandesystemet eller ekonomins funktionssätt kan lösa.'³⁷

Crane Brinton talar i *Anatomy of Revolutions* om 'allmängiltigheten av en Thermidoriansk reaktion' som en revolutionens lag. Den enda aspekt av revolutioner som Talcott Parsons dröjer vid är nödvändigheten av en process, som 'tillåter' att 'lämpliga strukturer' utvecklas efter 'den karismatiska revolutionära rörelsens maktövertagande'. Naturligtvis är detta sätt att närma sig problemet inte helt meningslöst. Som Georg Lukács observerat har all falsk medvetenhet sin egen sanning; men denna sanning är partiell och inpassad i ett falskt helhetsperspektiv. I detta fall, t.ex., leder det ensidiga betraktelsesättet hos den borgerliga sociologin till att den blir blind för den radikaliseringsprocess som ofta inträffar i en revolution (t.ex. Kulturrevolutionen, kollektiviseringen i Sovjet etc.)³⁸ Att genomföra en revolution är en viktig erfarenhet av effektiv social handling: om något, kommer den sannolikt vid något tillfälle att uppmuntra voluntarism snarare än en eftergiftspolitik. Rysslands, Kinas och Cubas efterrevolutionära historia bekräftar verkligen inte någon ensidig teori om lämpliga eftergifter. Borgerlig sociologi börjar, kort sagt, bara förstå moderna revolutioner i den mån de misslyckas och detta är utan tvekan bara för att den vill att de skall misslyckas. De borgerliga samhällsvetarnas försök att förneka effektiviteten av en social revolution hindrar dem ingalunda från att förespråka existensen av eller nödvändigheten av alla andra slags 'revolutioner'. Faktiskt upptäcks revolutioner överallt: den 'industriella revolutionen', de 'stigande förväntningarnas revolution', den 'teknologiska revolutionen' etc. Denna skeva hyllning av begreppet makt kan också påträffas i skrifter hos de som vill avvärja dem. Nicolas Kaldor framställer det så här när han skriver om 'underutvecklade' länder:

'Det problem som måste lösas och som ännu ingen funnit ett tillfredsställande svar på, är hur vi skall åstadkomma den förändring i maktbalansen somrevolution.'³⁶tt avvärja revolutioner, utan att vi får en revolution.'³⁹

Den borgerliga pluralismens myter

De flesta borgerliga sociologer predikar samhällsfred för de avancerade kapitalistiska

³⁶ Chalmers Johnson, *Revolution and the Social System*, s. 26.

³⁷ Raymond Aron, *German Sociology*, s. 131.

³⁸ En variant av detta angreppssätt erkänner denna radikaliseringsmen betraktar det bara som ett irrationellt 'totalitärt' fenomen. (Användningarna av begreppet 'totalitär' kommer att diskuteras senare.) Många sådana studier av efterrevolutionära samhällen hävdar att revolutioner inte så mycket ändrar dem som intensifierar deras grundläggande utmärkande drag, se t.ex. Karl Wittfogel, *Oriental Despotism*.

³⁹ Nicolas Kaldor, *Essays on Economic Policy*, Vol. I, s. 265.

samhällena, fastän de ofta erkänner att: 'Oordning, ideologi och irrationella rörelser kommer att fortsätta att spela en, om även geografiskt begränsad, omstörtande roll i den industrialiserade delen av världen.'⁴⁰ Marx påpekade ofta att om sakernas skenbara tillstånd överensstämde med deras verkliga tillstånd, skulle det inte finnas något behov för vetenskap. Den borgerliga samhällsteorin tar för givet att allting är precis som det ser ut att vara. Den är intimt förknippad med en grundläggande begreppslig empiricism. Detta framgår särskilt tydligt när man studerar den analys den borgerliga statskunskapen ger av makten i den avancerade kapitalistiska delen av världen, där social harmoni förväntas råda. Den kritiska svagheten i detta synsätt är uppenbar redan när det gäller tesen om 'direktörernas revolution'. Enligt denna teori utövas ekonomisk makt av människor på ett direkt och oförmedlat sätt. På 1800-talet var dessa män kapitalister av rövarbarontypen, i dag är de direktörer för stora företag. På det hela taget framställs de nya ekonomiska despoterna som välgörare, balanserande konsumenternas och de egna anställdas intressen. Sedan ägande och kontroll blivit åtskilda antas en ny makt regera i landet. Marx attackerade alltid de borgerliga ekonomerna för att betrakta makten i ett kapitalistiskt samhälle som om den var koncentrerad hos kapitalisten som individ.⁴¹ Marx såg de lagar som gäller för kapitalistisk ackumulation som 'en yttre tvingande kraft, som trängde sig på den enskilde kapitalisten. De mera välvilliga borgerliga ekonomerna kommer troligtvis att bli mycket bekymrade när de upptäcker att det kapitalistiska tvånget fortfarande dominerar den 'myndige' moderne direktören. Joan Robinson klagar i sin bok *Economic Philosophy* över att det nuvarande överflödet av fusioner är en återuppståndna kvarleva från laissez-faire kapitalismen. I verkligheten är det enda försonande draget hos det kapitalistiska systemet, att det strävar att göra alla enskilda kapitalister och direktörer till slavar under kapitalackumulationen. På så vis har det kapitalistiska systemet historiskt sett åstadkommit en häpnadsväckande utveckling av produktivkrafterna.

För den borgerlige samhällsvetaren framstår direktören som den kontrollerande kraften i systemet – främst av den anledningen att det vid första anblicken verkar vara det. Föreställningen att han skulle kunna vara ett redskap för de personliga kraven i själva systemet beaktas inte. Detta synsätt skulle inte endast innefatta en ytlig undersökning av direktörernas beteende utan också en kritisk granskning av de strukturella omständigheter under vilka detta beteende äger rum. Den borgerliga teorin om 'pluralism' exemplifierar detta misslyckande inom den politiska sociologin. Begreppet 'det pluralistiska samhället' är ytterligare ett förmildrande uttryck för kapitalismen. Det försöker antyda att makten inom ett samtida, kapitalistiskt samhälle inte skulle vara koncentrerad hos en homogen 'makt-elit' utan snarare fördelad mellan ett antal rivaliserande elitgrupper. Uttömmande undersökningar har gjorts på hur vissa politiska beslut tillkommer, innefattande analyser av den korridorpolitik och de intressegrupper som har påverkat beslutsfattandet i en viss riktning (se t.ex. Robert Dahls arbeten). Vad som däremot inte studeras är det som två amerikanska forskare kallat för 'makten hos icke fattade beslut', 'den institutionaliserade snedvridningen'.⁴² I det kapitalistiska samhället är ägandesystemet kärnan i samhällets produktionsapparat. Endast de politiska krafter som är beredda att störta det kan bortse från dess lagar. För andra blir det politiska beslutsfattandet inte bara begränsat av den kapitalistiska ramen utan kommer att domineras av den. Den brittiska labour-regeringens sätt att handla sedan 1964 är ett klart exempel på detta.

⁴⁰ Herman Kahn och Anthony Weiner, *The World in the Year 2000* (USA, 1967) s. 25.

⁴¹ Se Louis Althusser, *Lire le Capital*, Vol. II, s. 138. '... A.S's 'våldiga förbiseende' kan direkt hänföras till det faktum att han betraktade kapitalisten uteslutande som individ d.v.s. som ekonomiskt subjekt utanför helheten som den globala processens slutliga subjekt.'

⁴² M. Bachrach och Baratz, 'The Two Faces of Power', *American Political Science Review*, 1962.

Från första början försökte den återupprätta den engelska kapitalismens falnande framgångar, även om den antagligen gjorde det med stor inkompetens. Att man valde denna väg berodde på de krav som fanns i den omgivande, rådande samhällsstrukturen – inte på grund av något ondskefullt inflytande från finansdepartementets ämbetsmän, bankirer från Zürich eller börsspekulanter. Om man inte kan störta det kapitalistiska systemet blir den enda möjligheten att få detta system att fungera, vilket innebär att man måste acceptera ett mycket begränsat antal alternativ. (Man behöver knappt påpeka, att inte ens det mest super-revolutionära ledarskap skulle kunna störta det mest avtynande kapitalistiska system, om de måste använda sig av en nersliten valmaskin som Labourpartiet, genomsvad av den brittiska arbetarrörelsens traditionella underordning under den regerande klassens hegemoni.)

Den pluralistiska karikatyren av Politiken

Hitintills har jag uppehållit mig vid den borgerliga pluralistiska teorins ovetenskapliga karaktär, utan att tala om den ideologiska funktion den anknyter till. Den pluralistiska teorin producerar en helt ny demokrati-teori, som försöker rättfärdiggöra det sätt på vilket den nuvarande borgerliga demokratin fungerar. Naturligtvis innebär detta att man får göra en total omvärdering av klassisk liberal demokrati-teori, för att göra sig av med dess farliga populistiska tendenser och anpassa den till det nuvarande kapitalistiska samhällets elit-drag. Målet är en slags opolitisk politik. S. M. Lipset har sammanfattat sin ståndpunkt i följande ord:

'Jag har huvudsakligen framhållit den åsikten, att i komplexa samhällen utgörs, i realiteten, den mest kännetecknande och värdefulla beståndsdel i demokratin av uppkomsten av en politisk elit ur striden om röster från en huvudsakligen passiv valmanskår.'⁴³

Valmanskårens passivitet är viktig: 'Det är nödvändigt att försöka komma åt de faktorer, som vidmakthåller det politiska systemets särskiljande från den populistiska demokratiuppfattningens inneboende överdrifter.'⁴⁴ Parsons menar att de faror som ligger i den 'populistiska ansvarslösheten' kan minskas genom att man försäkras sig om att 'deltagandet i valet av ledare' skall 'struktureras'.⁴⁵ Vad han kanske föreställer sig antyds av Kornhauser:

'Den föreliggande undersökningen har försökt visa, att den direkt tillgängliga eliten är ett lätt mål för massrörelserna. Konstitutionella och andra lämpliga institutionella åtgärder behövs för att reglera tillträde till eliten och minska trycket på den.'⁴⁶

Tidigare i boken har vi fått lära oss att:

'Masspolitik i ett demokratiskt samhälle ... är anti-demokratisk, eftersom den motsätter sig den rådande ordningen. Masspolitik inträder, när ett stort antal människor engagerar sig i politisk aktivitet, som ligger utanför de procedurer och regler som samhället har instiftat för att styra politiskt handlande.'⁴⁷

Det är inte förvånande att många 'pluralist'-teoretiker har varit snabba att fördöma studentrörelsen i Förenta Staterna eftersom den utgjort ett hot mot deras egen speciella apolitiska elitinriktade demokrati. Detta sätt att analysera politiken, har nyligen föranlett Ralf Dahrendorf att reflektera över att demokratin i Västtyskland skulle förstärkas om man

⁴³ S. M. Lipset, *First New Nation*, s. 208. Han sammanfattar här åsikter han lade fram i sin tidigare bok, *Den politiska människan* (Aldus, 1965).

⁴⁴ Ibid., s. 208-09.

⁴⁵ Talcott Parsons, *Sociological Theory and Modern Society*, s. 517-18.

⁴⁶ Kornhauser, *Politics in the Mass Society*, s. 236.

⁴⁷ Ibid., s. 227.

förstärkte eliten. Han framställer det så här:

'Den tyska makteliten är ingen etablerad elit; av den anledningen saknar den möjlighet att hysa det självförtroende som är en nödvändig förutsättning för livlig konkurrens ... Att, med utgångspunkt från lika möjligheter för tillträde till eliten skapa en politisk klass med homogen social bakgrund, och på det sättet etablerad, är en uppgift vars fullföljande skulle ge demokratin i Tyskland nya och effektiva impulser.'⁴⁸

Det finns en outtalad premis i detta argument. 'Lika möjligheter för tillträde till eliten' skulle bara gynna en samhällsklass: i annat fall skulle den sociala bakgrunden inte vara 'homogen'. Den fullständiga omvärderingen av klassisk demokratiteori som den borgerliga 'pluralismens' teoretiker gör innefattar givetvis en omtolkning av den politiska apatins, okunnighetens och irrationalitetens funktioner. För grundarna av den demokratiska teorin var dessa fenomen skönhetsfläckar, men för pluralisterna kan de vara dygder, så länge som de förekommer inom den borgerliga ramen:

'På samma sätt som man överdriver innehållet i och betydelsen av den röstandes okunnighet och irrationalitet överdriver man innehållet i och betydelsen av hans apati. Apatiskt beteende ... kan uppenbarligen vara uttryck för allmänt accepterande av det sätt meningsskiljaktigheter löses på.'⁴⁹

Denna omvärdering grundar sig på följande resonemang:

'Om maktbalansen mellan de viktiga grupperna i samhället inte verkar komma att förändras snabbt eller våldsamt, och om därför politiska meningsskiljaktigheter begränsas till olika mål och medel för att förändra den existerande sociala strukturen och detta tycks vara en rimlig beskrivning av den situation som råder i de flesta industriella länder finns det inte mycket att bli upprörd över.'

Denna argumentering leder snabbt till slutsatsen att massans inblandning och deltagande i politiken utgör ett hot mot demokratin. Den etablerade eliten är helt kapabel att genomföra de stegvisa reformer som krävs och av massorna krävs endast passivt accepterande. Tillfälliga val av konkurrerande delar av eliten förser dem med allt politiskt deltagande de eftersträvar eller är kompetenta att handskas med. Slutsatsen att det 'verkligen inte är någonting att bli upprörd över' har ytterligare en konsekvens: 'Högt deltagande i valen, massiv närvaro vid möten, entusiastiska processioner och upphetsade diskussioner tyder på feber, inte på kraftig, god hälsa.'⁵⁰

Detta återför oss till Kornhausers fruktan för att 'masspolitik skulle förstöra eller störa den borgerliga pluralismens fridfulla sätt att arbeta. Sådana författare jagas ständigt av fruktan för att ett massivt intresse för politik endast förebådar en orgie i förstörelse och fanatism. Det är långt bättre, säger de, att försona sig med den liknöjda, apatiska irrationaliteten hos valmanskåren i en harmonisk borgerlig demokrati än att riskera den vilda generaliserade irrationaliteten i masspolitik. Vi måste komma ihåg att 'det extrema exemplet på masspolitik är den totalitära rörelsen, speciellt kommunism och fascism.'⁵¹

I Kornhausers sätt att använda ordet 'totalitär' kan vi lägga märke till ett mycket slitet tema i borgerlig ideologi. Vi har redan diskuterat det sätt på vilket kategorin 'industrisamhället'

⁴⁸ Ralf Dahrendorf, *Society and Democracy in Germany* (UK, 1968) s. 270 och 279.

⁴⁹ Peter Pulzer, *Political Representation and Elections in Britain* (UK, 1968), s. 129.

⁵⁰ Peter Pulzer, a.a., s. 129. Andra författare av denna sort erkänner att de är oroad över apatin om den uppträder i alltför stor skala eftersom det betyder att massorna är utom räckhåll för den pluralistiska politikens kontrollmekanismer. Som alltid vill det samtida borgerliga samhället och dess teoretiker att massorna energiskt skall spela den speciella roll de tilldelats men vara passiva gentemot samhället som helhet.

⁵¹ Kornhauser, a.a., s. 236.

användes för att innefatta de sociala institutioner som förekommer i alla samhällen som grundar sig på industriell produktion; detta understryker att det inte finns några meningsfulla alternativ till samhället så som det ser ut i dag. Begreppet 'totalitär' används för att beteckna alla moderna samhällen som inte är borgerliga demokratier. I synnerhet försöker man påstå att fascism och kommunism har åtskilligt gemensamt. Detta medför att man ignorerar det helt uppenbara 'pluralistiska' (kapitalistiska) dragen i fascistiska samhällen.⁵² Det innebär också ett klart ideologiskt försök att identifiera marxism och leninism med den irrationalitet som finns i den fascistiska ideologin. Det mest ökända försöket att åstadkomma detta Eysencks försök att bevisa att kommunister och fascister har en liknande 'hårdhudad' personlighet. Han lyckades med detta först efter att fullkomligt ha feltolkat data, begått räknefel samt gjort grovt våld på sitt eget material.⁵³

'Totalitarianism'

Graden av vetenskaplighet i de sociologiska arbeten som behandlar begreppet totalitarianism kan bedömas mot bakgrund av att de undantagslöst identifierade Nazityskland med Stalins Ryssland, och med utgångspunkt härifrån renodlade kärnan i sina begrepp.⁵⁴ Sålunda kom begrepp som utrensningar, tvångsarbetsläger, ledarkult etc. att förvandlas till nödvändiga karakteristika för alla forna, nuvarande eller kommande kommunistiska samhällen. Den olikartade utveckling som nu försiggår i Kina, Kuba, Rumänien och Jugoslavien har på ett övertygande sätt påvisat att Stalins Ryssland var ett extremt snarare än typiskt exempel på ett kommunistiskt försök att bygga upp ett socialistiskt samhälle — utan tvivel förklarar huvudsakligen den extrema historiska konjunktur som skapade Stalinregimen detta faktum. Det fel som de borgerliga teoretikerna gjorde sig skyldiga till var återigen empiricism: dvs. de identifierade det väsentliga i en samhällsform (socialism) med dess omedelbara uttryck (stalinism). Naturligtvis gjorde den dialektiska angreppsvinkel som sådana författare som Isaac Deutscher och Herbert Marcuse använde för att förklara samma problematik det möjligt för dem att ge en mera varaktig förståelse av dynamiken i Sovjetsamhället.

Den tendens de flesta borgerliga analytiker visar när det gäller att behandla begreppet 'totalitarianism' är att framhålla, att en aktiv omvandling av deras eget samhälle och stat av majoriteten av samhällsmedlemmar, med nödvändighet måste leda till en återupprepning av nazismens fasor. Behovet av att svartmåla konsekvenserna av varje alternativ till det borgerliga samhället återspeglar antagligen en medvetenhet om att dess inneboende dragningskraft inte räcker till för att försäkra det om folkets lojalitet. Det återkommande pessimistiska draget i borgerligt tänkande är också här uppenbart: 'föreställningen om möjligheten att skapa ett självmedvetet herravälde över alla sociala processer tycks lika omöjlig som deprimerande.'⁵⁵

Framför allt försöker begreppet 'totalitarianism' distrahera oss från det faktum att under snart en generation har det varit de så kallade 'pluralistiska' borgerliga demokratierna som har varit de huvudsakliga utövarna av och anhängarna till utrotningskrig, massakrer, användning av tortyr, bombning av civilbefolkning, och återstoden av den avskyvärda katalog över förtryck, som den moderna imperialismen använder sig av.

Det finns en uppenbar motsättning mellan begreppet 'industrisamhället' och analysen av 'totalitarianism'. Om industrisamhället tenderar att vara pluralistiskt, hur kan det då finnas

⁵² Jmf. G. Roth, 'The Isms in Totalitarianism', *American Journal of Political Science*, October 1964.

⁵³ Jfr. Kritiken av Roszac, Christie et al. i *Psychological Bulletin*, 1955.

⁵⁴ Se t.ex. *Totalitarianism*, utgiven av C. Friedrick (USA, 1956).

⁵⁵ H. B. Acton, *The Illusion of the Epoch* (UK, 1958) s. 189.

samhällen som är både industriella och 'totalitära'? Det svar som vanligtvis ges är att 'totalitära' rörelser är biprodukter av växtvärken i ett samhälle som håller på att industrialiseras. Det totalitära samhället är en avvikande variant som industrialiseringsprocessen då och då ger ifrån sig.

De flesta borgerliga teoretiker är förvissade om att alla industrisamhällen, när de väl en gång mognar kommer att uppvisa 'pluralistiska' (kapitalistiska) drag. Raymond Aron har skrivit:

'Jag är böjd att tro att den avancerade industrialiseringen, åtminstone i Europa, gynnar en individualistisk snarare än kollektivistisk civilisation, och att detta leder till den längtan efter familjeliv och intimitet: i detta avseende kommer kanske Europa i framtiden att sträcka sig ända till Ural.'⁵⁶

Det är ingen tillfällighet att Aron här plötsligt tar upp 'familjeliv'. De borgerliga teoretikerna anser att detta är den tröst de måste ge för att lätta upp en i övrigt dyster bild av livet i industrisamhället. Sedan hon väl dömts till en fängslad tillvaro i anonyma, privata eller offentliga byråkratier och rekommenderad politisk passivitet utlovas den 'industriella människan' en huslig lycka i en 'privatiserad' tillvaro.

Familjen och hemmets mystifikation

Harmoniskt i linje med reklambyråernas och färgbilagornas 'hemcentrerade' propaganda, upptäcker den borgerliga sociologen inom familjens trånga ram möjligheterna till självförverkligande för medborgaren i den moderna kapitalistiska demokratin. Människans möjlighet att skapa en värld kan här förverkligas — här finns en privat tillflyktsort från den meningslösa rutinen i den offentliga sfären av hennes liv. Englands två främsta sociologiska auktoriteter på denna fråga har om familjen förklarat att 'det finns tillräckligt med klara bevis för att bekräfta beskrivningen av den som en av 1900-talets stora framgångar.'⁵⁷

Professor McGregors familjeinriktade ideologi har uttryckts klarast i en serie, som han skrev för en kvällstidning:

'I Storbritannien är numera de flesta familjerna små demokratier och valfriheten utgör det väsentliga draget i deras liv. De religiösa, legala, sociala och ekonomiska sanktioner, som brukade stötta familjen och äktenskapet har förlorat sin makt att hålla samman intima relationer. Fria män och kvinnor kan inte tvingas till moraliskt ansvar, och de gamla äktenskapsbanden har upplösts i känslöband, omsorg om barn, vana eller någon annan uppsättning personliga motiv. Integriteten i det moderna äktenskapet vilar väsentligen på lojaliteten mellan man och hustru. I ett demokratiskt samhälle kan detta inte vara annat än fritt valda lojaliteter. Slutsatsen av denna undersökning om äktenskap och skilsmässor är att moralisk frihet fungerar.'⁵⁷ (*Evening Standard*, 29 mars 1968).

Den borgerliga politiska teoretikern är blind för de många möjligheterna till manipulation och dolt förtryck i kapitalistiska varianter av demokrati och det är därför helt följdriktigt att borgerliga sociologer tillämpar denna term på familjelivet ('familjen är små demokratier'). McGregor är, *par excellence*, en brittisk empirisk sociolog så man kan kanske föreställa sig att hans slutsatser är baserade på någon slags forskning. Vid närmare betraktande upptäcker man att hans anspråksfulla slutsatser baseras på en banal granskning av skilsmässostatistik. Med stor möda försöker han och hans medhjälpare bevisa att ökningen i antalet skilsmässor i England och andra utvecklade kapitalistiska länder avspeglar förändringar i den legala och

⁵⁶ Raymond Aron, *Eighteen Lectures on Industrial Society* (UK, 1967), s. 13.

⁵⁷ O. R. McGregor och Griselda Rowntree, 'The Family', i *Society*, utgiven av A. T. Welford m.fl. (London, 1962), s. 425.

ekonomiska möjligheten till skilsmässa snarare än förkastande av äktenskapet som institution. McGregor bekräftar sin slutsats genom att visa den höga frekvensen av omgifte bland skilda. Det faller inte sociologer av denna tradition in att söka efter andra ledtrådar genom vilka de kan påvisa familjefunktionen som varande den primära nyckelinstitutionen i vårt samhälle. Det är t.ex. ett faktum att familjen är huvudscen för medvetet fysiskt våld, vilket t.o.m. en hastig blick på statistiken om barnmisshandel eller mord visar. Det hör också till saken att en familj på fem har något fall av 'schizofreni' som kommer till medicinalmyndigheternas kännedom. David Cooper, en psykiater som tillsammans med R. D. Laing har undersökt detta problem, drar följande slutsatser:

'Senare tids forskning rörande schizofrena patienters familjer har visat ... att sökande efter syndabocker är galenskapens ursprung. Goda Människors behov av att definiera sig själva som friska gör att de projicerar sin ängslan, sina störningar och sina konflikter på en liten grupp som förstulet men ständigt karaktäriseras som vansinnig och därefter bekräftas vara det av alla representanter (ofta välmenande 'uppriktiga' människor) för det alienerade samhället — polis, domare, socialvårdare, psykiatriker, osv. tills de blir 'kroniskt institutionaliserade mentalvårds-patienter'. I denna märkliga dialektik, mellan ett 'friskt' samhälle, och 'galna' individer sker förmedlingen vanligtvis genom familjen. Hela uppsättningen av social mystifiering, reifikation, aliering och vanföreställningar förekommer i familjen ... De som får mindre av denna sköna röra blir försatta i en situation där de måste göra uppror och tillkännage att de är annorlunda. När de gör detta inbjuder de till den ödesdigra stämpeln. En ung man behöver bara komma lite på kant med sin manipulativa, incestuöst krävande mor, för att hamna på anstalt som 'farlig för andra'....'⁵⁸

Även den välanpassade, lyckliga familjen skapar, genom uteslutning — dem som skulle kunna tänkas ha behov av dess varma ömhet — det oäkta barnet, eller den oönskade far- eller morföräldren. Den samhälleliga regleringen av sexualiteten, slutligen, som familjen tillhandahåller, avslöjas av den rikt florerande 'Playboy-kulturen' som försöker att beröva sex dess erotiska karaktär.⁵⁹

'Alienation' ett begrepps förstöring

Som Cooper påpekar förmedlar familjen alienationstillstånd som har sitt ursprung i det kapitalistiska samhällets totala struktur och man kan inte skilja dess mikrodynamik från denna funktion. Innan vi går vidare kan det vara lärorikt att betrakta alienations-begreppets öde i de borgerliga samhällsteoretikernas händer. För den borgerlige sociologen har alienation blivit ett begrepp mer och mer på modet när det gäller att diskutera vissa psykologiska tillstånd. När Marx och vänsterhegelianerna först använde denna term i samhällsanalysen, önskade de uppnå en kritisk förståelse av ett *objektivt* samhällsförhållande. För Feuerbach var religion en alienation av människans väsen då hon i den projicerade mänskliga egenskaper på en inbillad gudomlighet. För den unge Marx var arbetaren i ett kapitalistiskt samhälle alienerad därför att den påtvingade försäljningen av hans arbetskraft bara tjänade till att bibehålla och utvidga den främmande makten hos privategendomen. Marx framhöll att också kapitalisten var alienerad i och med att han inte kontrollerar det ekonomiska system vars frukter han njuter. Klart är att en alienerad tillvaro inte behöver upplevas som sådan av individen. Den religiösa entusiasten som har projicerat sig själv i sin religion eller kapitalisten som känner sig själv förverkligad i sin egendom, skulle i själva verket säkert inte känna främlingskap.

Precis som med många idéer från Marx, är den borgerliga samhällsteoretikern starkt frestad att plundra alienationsbegreppet så länge dess kritiska, revolutionära kraft kan mildras. Ett sätt

⁵⁸ R. D. Laing et al., *Sanity and Madness in the Family* (UK, 1964).

⁵⁹ David Cooper, 'Saint Genet', *New Left Review*, no. 25.

att göra detta är att psykologisera det tills dess att dess syftning är helt subjektiv. I en inflytelserik artikel argumenterar Melvin Seeman just för att 'det kritiska, polemiska elementet i alienationsidén'⁶⁰ måste bort om det skall bli ett vetenskapligt och användbart begrepp. Seeman föreslår ett reducerande av begreppet till fem psykologiska dimensioner: känslor av normlöshet, meningslöshet, maktlöshet, isolering och främlingskap inför det egna jaget. När detta en gång ordentligt har operationaliserats kan de livlösa resterna av begreppet mätas och testas mot intervjumaterial. Med kapitalistiska stiftelsers välvilliga uppmuntran, kan forskningsprojekt startas och ett annat lag av borgerliga sociologer kan försörja sig på att suga ut den revolutionära musten ur marxismen. Således hittar man slutsatser som den följande, garanterat fria från kritik eller polemik: 'Srole finner stöd för att en statusindelning av de alienerade är möjlig i en korrelation på -0.30 mellan sin eunomi-anomi skala och ett index på socio-ekonomisk status.'⁶¹

Ett annat begrepp som i detta citat framträder i en grundligt 'desinficerad' form är klass eller 'socioekonomisk status'. Samma tendens till psykologisering tillämpas här: 'en människas klass är en del av hennes jag, en känsla att höra till något; en identifiering med någonting större än henne själv.'⁶²

Klass och status

Det finns kort sagt en tendens att jämställa klass med ett givet klassmedvetande vid en given tidpunkt. På detta sätt reduceras klass till ett yrkesregister, inkomstgrupp eller 'status' som i professor Macrae's definition: 'vad vi kallar klass är en kvasigrupp av jämställda positioner.'⁶³ De klasskriterier som engelsk folkbokföring använder är helt i överensstämmelse med de specifikationer som uppställts av den borgerliga sociologin: de återspeglar yrkesstatus och utesluter sålunda helt och hållet icke arbetande eller 'arbetslösa' kapitalister från klassifikationen. Marx var uppmärksam på dessa faror: 'Vulgäruppfattningen gör klasskillnader till skillnader i storleken av ens börs och klasskonflikt till gräl mellan yrkesgrupper.'⁶⁴ Marxistisk klassanalys undersöker inte bara de omedelbara bestämningarna och yttringarna hos klass och klassmedvetande utan också deras förhållande till samhällets klassdynamik. Klasser kännetecknas i sista hand av sitt förhållande till produktionssättet även om kulturella och historiska faktorer i en given situation spelar in (Marx exemplifierar ett sådant betraktelsesätt i historiska arbeten som *Louis Bonapartes 18 Brumaire*). Den bästa marxistiska klassanalysen klarlägger sålunda inte bara de invecklade bestämningarna av klassmedvetande vid en given tidpunkt, utan också klassens 'möjliga medvetande'.⁶⁵ När förhållandet under vilket en klass existerar en gång väl blivit objektivt undersökt kan man formulera hypoteser om det riktiga och lämpliga medvetandet hos denna klass. Här kan den borgerlige samhällsvetaren fråga: Hur kan marxisten verifiera dessa spekulativa hypoteser om händelser som ligger i framtiden?

Vore det inte bättre att han höll sig till att studera saker och ting som de är? För den borgerlige sociologen tyder 'saker och ting som de är' aldrig på klasskonflikt, om inte denna klasskonflikt är på väg att utlösas rakt framför ögonen på honom. Verifieringen av sociologiska teorier utgör ett ständigt problem för honom, eftersom han är obehagligt medveten om att hans egna

⁶⁰ Melvin Seeman, 'On the meaning of alienation', *American Sociological Review*, 1959, s. 784.

⁶¹ Gwynn Netler, 'A measure of alienation', *American Sociological Review*, December 1957.

⁶² Richard Centers, *Psychology of Social Class*, s. 27.

⁶³ Donald Macrae, 'Ideology and Society' s. 67.

⁶⁴ Karl Marx, 'Moraliserande kritik och moralkritik' *Deutsch-Französische Jahrbücher*, februari 1844.

⁶⁵ Lucien Goldmann, *Sciences Humaines et Philosophie* (Paris, 1952).

vetenskapliga procedurer lämnar mycket övrigt att önska. Marxisten söker inte livlösa, yttre korrelationer mellan sina teorier och frågeformulärens resultat. I de bästa marxistiska klassanalyserna söker man bekräftelse på teorin i själva den revolutionära kampen: Mao Tse Tungs *Rapport om en undersökning av bonderörelsen i Hunan* är ett exempel. Den skrevs i februari 1927 och 'Befrielsearmés i det Kinesiska Folkets Befrielsearmés praktik. (En lysande redogörelse finns i Edgar Snows klassiska *Red Star over China*). Andre Glucksmann har observerat: 'I motsats till vulgärmarxismens 'realism' gör Mao Tse-tungs tankar, liksom all teori, anspråk på att vara sanna innan de omsatts i praktiken, och på att kunna omsättas i praktiken, därför att de är sanna.'

Den borgerlige sociologens vanligaste tillflyktsort när det gäller att verifiera teorin är frågeformuläret. Man menar att resultat som erhålls på detta sätt har oantastligt vetenskapligt värde.

Man antager ständigt att svar på intervjuformulär avslöjar ett homogent och sammanhängande samhällsmedvetande. En svårighet som man sällan beaktar är att det är känt att intervjuade svarar olika på samma frågor om man ställer dem i olika miljöer (hemma, fabriksmatsalen, personalchefens kontor, etc.) En av de bästa undersökningarna om klassmedvetande som utförts i England illustrerar de fallgropar som förekommer. I *The British Journal of Sociology* september 1966 fanns en rapport från en undersökning om arbetarna vid Vauxhall i Luton gjord av John Goldthorpe. Den kom fram till slutsatsen att:

'Trots den försäkelse deras arbete vid det löpande bandet kan innebära för dem, kommer dessa män ändå att vara benägna att stanna kvar i företaget och att definiera sitt förhållande till det som baserat på ömsesidigt beroende snarare än på, t.ex. tvång och exploatering.'⁶⁶

Goldthorpe upplyser oss om att 77 % av arbetarna hade en 'samarbetsvillig inställning till ledningen' och att förhållandena på fabriken 'inte längre verkade ge upphov till allmänt spritt missnöje eller harm'. Omkring en månad efter det att denna rapport publicerats gjorde arbetarna i Luton öppen revolt. Två tusen arbetare försökte storma direktionslokalerna 'sjungande *the Red Flag* och ropande 'häng honom' så snart en direktörs namn nämndes.'⁶⁷

Möjligheten av att Luton-arbetarna någonsin skulle kunna upptäcka den exploatering de utsattes för föll aldrig Goldthorpe in. Inte heller beaktade han möjligheterna av att arbetarna där hade åtminstone två uppsättningar 'attityder', som många arbetare i kapitalistiska samhällen har. Å ena sidan är de medvetna om att arbetsgivarna profiterar på deras arbete – å andra sidan vet de att de inte kan förändra systemet, och därför är de beredda att finna sig i det. I en undersökning kallad *The Political Systems of Highland Burma* demonstrerade E. R. Leach att innevanarna på Burmas högland hade två olika, helt motsatta världsuppfattningar på samma gång och att de använde sig av den som var mest lämplig i en given situation. Sociologer reflekterar sällan över möjligheten att medvetandet i ett avancerat kapitalistiskt samhälle kan vara lika ambivalent. Empiricistisk sociologi insisterar på att alla attityder skall vara klara och prydliga. Denna inställning kan få den borgerlige sociologen att vägra godtaga någonting som bevis som skulle rubba hans schema. Så gjordes t.ex. en undersökning av alla studenter vid London School of Economics under den sit-in som ägde rum i mars 1967. Syftet med undersökningen var att ta reda på studenternas attityd (även hos dem som inte deltog

⁶⁶ John H. Goldthorpe, 'Attitudes and Behaviour of Car Assembly Workers', *British Journal of Sociology*, september 1966.

⁶⁷ *The Times*, 19 oktober 1966. Jag behandlar denna episod utförligare i *The Incompatibles*, utgiven av R. Blackburn och A. Cockburn (Penguin Books), s. 48-51.

direkt) gentemot denna sit-in. Professor Julius Gould har kritiserat undersökningen av följande anledning: 'Det är knappast troligt att en allvarlig vetenskaplig undersökning kunde utföras under den upphetsade, nästan våldsamma atmosfär som rådde under denna sit-in.'⁶⁸

Eftersom denna undersökning var gjord just för att utröna attityder som uppstod under denna sit-in, är det en mycket underlig invändning, som utan tvivel förklaras av det faktum att undersökningen visade att även studenter som inte deltog i sit-in sympatiserade med den.

Demokrati och kapitalistisk marknad

Den diskussion som förts ovan antyder att borgerlig nationalekonomi och borgerlig samhällsteori arbetar på olika, men varandra kompletterande sätt. Nationalekonomin gör anspråk på att vara en rent teknisk disciplin som om ekonomiska kategorier inte vore fullmatade med samhällelig innebörd. Begrepp med kritiska övertoner är av principiella skäl uteslutna.⁶⁹ I stället för att tabu-belägga ett begrepp eller ett problem försöker den sociologiska teorin urvattna det. Den akademiska läsekretsen har en enorm aptit på böcker som bankar ner Marx i skorna och det verkar som om borgerliga samhällsteoretiker har en obegränsad kapacitet att producera sådana definitiva vederläggelser. Sedan Böhm-Bawerk, ett år efter publiceringen av den kompletta utgåvan av *Kapitalet*, utgav *Zum Abschluss des Marxschen Systems* har en blomstrande flora av Marxvederläggelser vuxit fram, som inte visar några tecken på att vara i avtagande. Filosofer och sociologer producerar nu det mesta av detta material, men det är mycket sällan som de når upp till Böhm-Bawerks intellektuella nivå.

Man kan också se den komplementära naturen hos nationalekonomisk och samhällsvetenskaplig teori i utbytet av analogier mellan dem. Ekonomisk teori använder ofta den borgerliga demokratiuppfattningen för att beskriva det kapitalistiska ekonomiska systemets sätt att fungera. Teorin om konsumenternas suveränitet förmedlas ofta med hjälp av sådana begrepp. Samuelson förklarar sålunda hur 'konsumentens dollarröster i efterfrågan, samverkar med affärsbeslut, baserade på kostnadsanalyser, som bestämmer tillgången och sålunda medverkar till att bestämma vad som produceras.'⁷⁰

Det påpekas ibland att dollar är något mer ojämnt fördelade än röster, men också ett sådant medgivande låter ändå antyda att ekonomisk tillväxt skulle följa de linjer konsumentens krav markerar. Det finns en sak som 'dollarrösterna' definitivt inte förmår — ändra systemet. En del pseudo-kritiska borgerliga teoretiker gör en stor sak av att avvisa den konventionella visdomen som finns i begreppet om 'konsumenternas suveränitet' genom att påpeka att de stora företagens annonskampanjer och marknadsföring manipulerar efterfrågan. I en sådan invändning baserad på vanligt sunt förnuft, ligger föreställningen om att kapitalistiska länder med låga annonskostnader och utvecklade reklamteknik (t.ex. Frankrike) verkligen skulle vara konsumentstyrda. När sådana författare klagat över att reklam skapar 'konstlade behov' underlåter de helt att påpeka att undertryckande av behov — som Nikolas Krasso observerade — är ett mer grundläggande drag i kapitalismen. Herraväldet över efterfrågan finns naturligtvis på en mer grundläggande nivå i den kapitalistiska planeringen ... av ekonomisk ackumulering och tillgängliga medel för att tillfredsställa efterfrågan. Som Marx förklarar:

⁶⁸ Julius Gould, 'Politics and the Academy', *Government and Opposition*, mars 1968, s. 31.

⁶⁹ Orden 'exploatering', 'motsättning', 'expropriation', etc. förekommer inte bland de otaliga uppslagsorden i A. Gilpens *Dictionary of Economic Terms* (London, 1965).

⁷⁰ P. A. Samuelson, *Economics*, s. 41, 6:e uppl. Raymond Aron har en parallell formulering: 'Enskilda företag är, på ett sätt, motsvarigheten till politiska partier inom politiken'.

'Privata anspråk är själva socialt bestämda och kan endast uppfyllas under av samhället bestämda villkor och med av samhället givna medel; de beror alltså på reproduktionen av dessa villkor och medel. Anspråken ställs av privatpersoner, men deras innehåll samt formen och medlen för att uppfylla dem bestäms av sociala omständigheter, som är oavhängiga alla individer.'⁷¹

Det som ibland kallas 'metodologisk individualism' (den borgerliga doktrinen att alla påståenden om samhället kan reduceras till påståenden om individer) är ett påhitt för att komma undan fakta som dessa. Efterfrågeteorin är ett fullgott exempel på den ideologiska förvrängning som förekommer. Under det att ekonomin lånar från samhällsteorin för att rättfärdiggöra det ekonomiska systemet, lånar omvänt samhällsteorin från ekonomin, i hopp om att erhålla något av dess påstådda tekniska stränghet.

Författare som Anthony Downs konstruerar en demokratiteori där de politiska ledarna betraktas som systemets entreprenörer; de producerar politik och säljer den till konsumenterna (valmanskåren).⁷² Med hänsyn till att ekonomiska aspekter tycks ha en tendens att tränga in överallt i ett kapitalistiskt samhälle, är allt detta inte helt otroligt. Naturligtvis är denna föreställning vanligtvis, ömsesidigt förbunden med uppfattningen om något slags konsumenternas suveränitet men ändå skapar den logiska konsekvensen av sådana analogier verkliga problem. C. B. MacPherson har givit en bra sammanfattning av det dilemma anhängare av denna uppfattning hamnar i:

'I en sådan modell kan politiker normalt förvänta sig att de ökar sina chanser att bli valda om de förmår väljarna att avstå från att välja rationellt — t.ex. genom att erbjuda dem tvetydiga valprogram. Den enda gränsen utgörs av den grad av irrationalitet hos väljarna som skulle förstöra det demokratiska systemet, som partipolitikerna har intressen i. I varje partis kalkyler tycks det inte som om den gränsen skulle uppnås genom de handlingar partiet företager i form av tvetydiga valprogram som påtvingar väljarna ett irrationellt beteende. Systemets tendens blir följaktligen att ständigt avskräcka från rationellt beteende.

Ett annat påstående som man kan härleda från denna modell är, att fastän det demokratiska systemets lagar är utformade för att jämnt fördela politisk makt, så kan sådan jämlikhet inte uppnås om alla människor uppträder rationellt. För att göra sina krav effektiva, måste den rationelle väljaren skaffa sig en mängd information. Den kostnad, i tid, energi och pengar som detta kräver måste av den rationelle väljaren, vägas mot den förväntade utdelningen, en utdelning som måste reduceras i proportion till det ringa inflytande en enda röst har. Mängden av och kostnaderna för den information som behövs för ett rationellt beslutsfattande varierar nödvändigtvis mellan olika individer, eftersom arbetsfördelningen i ett modernt samhälle endast ger några få individer inom varje politiskt område tillgång till sådan information. För dem som befinner sig längst bort från informationskällorna blir det rationella beslutet inte att betala kostnaderna för att själva informera sig utan låta någon intresserad organisation betala kostnaderna, och acceptera felriktad information från den. Härav följer att om alla människor handlade rationellt, måste deras inverkan på politiken bli mycket ojämnt fördelad.'⁷³

De borgerliga statsvetare som samtycker till endimensionell politik och påtryckningsgruppers välvilliga dominans ställs naturligtvis inte inför konsekvenserna av sitt eget sätt att tänka. Även sådana slutsatser som de kommer fram till överdriver naturligtvis intressegruppernas makt och bortser från den strukturella bestämningen av politiken vilket diskuterats tidigare i

⁷¹ Karl Marx, *Grundrisse der Kritik der politischen Ökonomie*, s. 74.

⁷² Se Anthony Downs, *An Economic Theory of Democracy* (USA, 1958). Pionjären i detta avseende var Schumpeter i *Capitalism, Socialism and Democracy*. Det arbetssättet genomsyrar nu den politiska teorin, särskilt den pluralistiska varianten.

⁷³ C. B. MacPherson, 'Market Concept in Political Theory', *Canadian Journal of Economics and Political Science* 1961, s. 493.

avdelningen om pluralistiska teorier.

Produktionen av varor och reproduktionen av maktrelationer utgör ett dubbelt mysterium för den borgerliga samhällsvetenskapen. Som Krasso observerat har borgerliga ekonomer alltsedan arbetsvärdeläran övergavs behandlat varuproduktionen analogt med den melanesiska cargo-kulten.⁷⁴ Beträffande maktrelationernas ursprung söker man dem överallt utom i ägandet av kapital (dött, ackumulerat arbete), som strukturerar det borgerliga samhällssystemet. I stället för att se de kapitalistiska ägandeförhållandena som den politiska ordningens strukturella gränser, försöker den borgerlige teoretikern att göra politiska fenomen direkt förståeliga genom att beskriva dem med begrepp från den ekonomiska teorin om efterfrågan.

Vetenskap och borgerlig ideologi

Alla borgerliga samhällsvetenskaper förklarar att de är angelägna att bli 'värdefria' vetenskaper. När teorier en gång väl befriats från alla 'värdeomdömen' tror man att de kommer att styras enbart av objektiva fakta. Den förutsägbara konsekvensen av detta försök med att rensa ut värderingarna är att man inriktar teori och forskning på vissa grova abstrakta värdeuttryck som uppträder förklädda till vetenskapliga begrepp: t.ex. 'nytta', 'effektivitet', 'produktivitet', 'jämvikt', 'rationalitet', etc. Detta återspeglar ett oundvikligt dilemma för en positivistisk samhällsvetenskap. Kännetecknande för positivismen är att den som modell för samhällsvetenskapen framhåller en missförstådd beskrivning av naturvetenskapernas metod.

I sin mest sterila form förespråkar den ett tålmodigt 'fakta'-samlade, som så småningom leder till konstruktion av teorier. Mer sofistikerade versioner av teorin medger att fakta endast är meningsfulla när de ingår i den teori som konstituerar dem som fakta (identifikationsteorier, verifieringsteorier etc.) Men de fortsätter att insistera på att teorier skall kunna 'falsifieras' och att ett motsägande exempel bör leda till att man förkastar teorin. Lyckligtvis har naturvetarna aldrig följt detta råd. Ett motsägande exempel leder oftast till att man ifrågasätter eller omtolkar data snarare än att man förkastar en teori.⁷⁵ Teorier berör i varje fall så mycket diskussionen om vad som är fakta, och tolkandet av fakta att själva distinktionen mellan dem blir hållbar först om man någon gång överger den.

När samhällsvetaren väljer metod måste han med nödvändighet ta ställning för eller emot en bestämd uppfattning om vad som är vetenskapligt arbetes egentliga värderingar. Samhällsvetare påstår ofta att de är anhängare av 'vetenskapliga värderingar' men mera sällan uppfattar de innebörden av sådana värderingar som problematisk. Det forskningsområde samhällsvetaren väljer för sitt arbete kommer att medföra att han senare får bedöma vad inom detta område som är värt att studera. Han får också göra antaganden om sidor hos sitt objekt, som han inte kommer att studera; nationalekonomisk teori måste sålunda innehålla en viss psykologi, sociologi osv. Det är faktiskt så att all aktivitet innefattar en viss grad av värdering. Om än i minimal utsträckning går allt handlande trots allt utöver och bortom den givna situationen. Såvida den borgerlige samhällsvetaren inte kan nöja sig med att teoretisera eller

⁷⁴ De melanesiska öborna såg att européerna mottog skepp lastade med bra varor genom att bygga kajer, kladda på pappersbitar etc. Melaneserna konstruerade också kajer och väntade på att lastskeppen skulle anlända. Se t.ex. Peter Worsley, *The Trumpet Shall Sound* (UK, 1958).

⁷⁵ Någon som förvånas över detta påstående bör rådfråga följande referenser som från något olika perspektiv, ger en beundransvärd introduktion i vetenskaplig metod. T. S. Kuhn, *The Structure of the Scientific Revolutions* (USA, 1961). T. S. Kuhns bidrag till den kommande festskriften till Sir Karl Popper, utgiven av Imre Lakatos; Paul K. Feyerabend, 'Problems of Empiricism', i *Beyond the Edge of Certainty*, utgiven av R. Colodry (USA, 1965); Gaston Bachelard, *La Formation de l'Esprit Scientifique* (Paris, 1966).

deltaga i forskning utan att egentligen göra någonting måste han realisera vissa värderingar. Kanske är det att ge efter för filosofisk förvirring att ens försöka framställa problemet på detta sätt. En värdering är bara en stelnad rest av en handling; begreppet lider av samma falska abstraktion som isolerade 'fakta'. Naturligtvis kan man skilja 'böra' och 'vara' i samhällslivet men vår vokabulär bör inte göra denna skillnad till en oöverstiglig barriär. Den positivistiska samhällsvetenskapen kan endast vara dess 'rent tekniske' tjänare.

Reifikation

Den positivistiska vanföreställningen innefattar oundgängligen 'av-humanisering' eller 'reifikation'. Lenin förklarar mycket klart reifikationens natur när han skriver: 'Där borgerliga ekonomer såg ett förhållande mellan ting (utbytet av en vara mot en annan) avslöjade Marx ett förhållande mellan människor.'⁷⁶ Marknadssamhällets uppkomst gjorde uppfattningen att 'sociala fakta är ting'⁷⁷ till synes oerhört sannolik. Ett alienerat samhälle uppmuntrar givetvis ett reifierat språkbruk — dvs ett språkbruk som vid första anblicken accepterar den ting-lik karaktär som sociala relationer tycks besitta. Marknaden kan uttrycka varje objekt eller var och ens arbete enligt en enda skala (pengar). Marknaden reducerar skillnader i kvalitet till skillnader i kvantitet, så att varje förhållande synes mätbart. En varas enskilda bruksvärden uttrycks endast om de har bytesvärde på marknaden. Då mänskligt arbete också är en vara på marknaden gäller samma regler: detta öppnar vägen för exploatering av arbetet. Arbetsgivaren köper arbetarens arbetskraft till priset av dess omedelbara bytesvärde: genom att göra det förvärvar han dess 'bruksvärde' och därmed dess förmåga att skapa bytesvärde. Med hänsyn till att kapitalister äger produktionsmedlen och därigenom dominerar anställningsmöjligheterna, kan de, ja måste, alltid betala arbetaren mindre än värdet av det han producerar.⁷⁸ Allting sammansvär sig för att få dessa objektiva sociala förhållanden av exploatering att framstå som oundvikliga, naturliga fakta. Då en kapitalistisk ekonomi inte kontrolleras av människor, eller ens en social grupp, har dess funktion naturlagarnas styrka.

Konjunkturcykeln kan behärskas något, på samma sätt som man kan försäkra sig mot naturkatastrofer. Dessutom stärker framväxten av stora offentliga och privata byråkratier ytterligare de av-humaniserande effekterna av marknaden. I ett sådant samhälle kan det förefalla mycket vetenskapligt att studera sociala relationer, som om de vore ting eller processer. Människan själv betraktas som en ganska komplex maskin eller servo-mekanism — en attityd som speciellt vanligt förekommer bland psykologer. T.ex.:

'Den definition av människan vi ämnar använda måste vara tillräckligt allmän. Vi tar följande: människan är en komplex felkontrollerad regulator, som återställer sin ständigt störda balans genom kompenserande handlingar som utförs av många överlagrade feedback-cykler, och som lyder effektivitetskriterier, som ej är för alltid förutbestämda.'⁷⁹

⁷⁶ V. I. Lenin, *Collected Works*, Vol. 19 s. 26 för en nyttig debatt om detta begrepp. Se 'Reification and the Sociological Critique of Consciousness' av Peter Berger och Stanley Pullberg, *New Left Review* 35, Jan.—Feb 1966. Ben Brewsters kritik, som publicerades i samma nummer, anmärker att borgerliga avantgarde, sociologer som Berger och Pullberg erkänner förekomsten av alienation och reifikation men insisterar på att sådan är den ofrånkomliga situationen i vardagslivet, och att den bara kan övervinnas under alldeles exceptionella historiska omständigheter.

⁷⁷ Denna slogan från Emile Durkheims *Les règles de méthode sociologique* har blivit ett grundläggande antagande i mycket av samtida sociologi. I *Critique de la Raison Dialectique* (Paris, 1961) vände Jean-Paul Sartre Durkheims dictum till att läsas: 'Sociala fakta är ting i samma utsträckning som ting är sociala fakta', dvs. reifikation är oundviklig i ett tillstånd av materiell knapphet.

⁷⁸ Jag har försökt tolka den marxistiska teorin om exploatering i *The Incompatibles*, a.a., s. 36-51.

⁷⁹ Leo Apostel 'Can Metaphysics be a Science?' *Studia Philosophica Gandensia*, 1963. På ett mer allvarligt plan,

Vi måste här vara på vår vakt mot en kompletterande aspekt av den borgerliga ideologin — ett slappt humanistiskt språkbruk, som döljer det alienerade sociala systemets verklighet. Marx var medveten om denna fara då han skrev:

'Utan tvivel, Ricardos språk är så cyniskt som det kan vara. Att ställa fabrikationskostnaderna för hattar och kostnaderna för människans uppehälle jämsides är att förvandla människorna till hattar. Men man må inte klaga alltför mycket över cynismen. Cynismen ligger i saken och inte i orden, som betecknar saken. Franska författare ... gör sig det oskyldiga nöjet att dokumentera sin upphöjdhets över de engelska författarna genom att söka iakttä anständigheten att föra ett 'humanitärt' språk; när de förebrår Ricardo och hans skola deras cyniska språk, så är det bara för att det sårar dem att se de ekonomiska relationerna i hela sin nakenhet, att se bourgeoisins mysterier förrådda.'⁸⁰

Borgerlig samhällsvetenskap felar inte så mycket därför att den uppfattar den tinglika karaktären i sociala relationer under kapitalismen, utan snarare därför att den förutsätter, att de alltid måste ha denna karaktär. Den inneboende motsättningen i det kapitalistiska produktionssättet är inte bara en följd av dess 'omänsklighet' utan också av dess gammalmodighet. Kapitalismens 'omänskliga' sociala relationer är historiskt ansvariga för en omätbar tillväxt av produktiv-krafterna. Kapitalismen kan emellertid inte ge utrymme för den expansion den själv har producerat. Med Marx' ord:

'Kapitalet är sin egen självgenererande motsättning, för det söker förminska arbetstiden till ett minimum medan det på samma gång har arbetstiden som enda mått på och källa till rikedom ... Därför tar det å ena sidan naturens och vetenskapens samt den sociala samordningens och umgängets krafter i anspråk för att göra produktionen av rikedom (relativt) oberoende av den arbetstid som läggs ned på den. Å andra sidan vill det använda arbetstiden som mått på de jättelika samhällsliga krafter som skapats på detta sätt, och behålla dem inom de gränser som är nödvändiga för att bibehålla redan skapade värden som värden.'⁸¹

De specifika sätt på vilka privat ägande av produktionsmedlen kommer i motsättning till den kapitalistiska ekonomins samhällsliga produktivkrafter drabbar naturligtvis de olika samhällsklasserna på helt olika sätt. För att underhålla och utöka värdet av kapitalet måste arbetarklassen fortsätta att exploateras. Samtidigt dömer den snedvridna och otillräckliga kapitalistiska ackumulationsprocessen hela folkgrupper till fattigdom, liksom hela folk som lever i 'svaga' eller 'underutvecklade' regioner, och en stor del av de gamla till och med i den mest avancerade kapitalistiska ekonomi.

Dessa människor är överflödiga för kapitalets fordringar, då deras arbetskraft är oekonomisk att utnyttja och då de har för litet pengar för att utgöra en betydelsefull marknad. Motsatsen till utsugning av arbetarklassen och försummandet av överflödigt befolkning är existensen av ett ekonomiskt överskott. Detta absorberas av offentliga utgifter (speciellt för militär

kan de fördärliga effekterna av den psykologiska infallsvinkeln ses också i de bästa sociologiska studier, närhelst en alternativ studie över samma ämne är tillgänglig, som undviker reifikation. Jämför t.ex. Neil Smelters *Social Change in the Industrial Revolution* (UK, 1959) med Edward Thompsons *The making of the English Working Class* (Penguin, 1968) eller Robert Blauners *Alienation and Freedom* (USA, 1964) med *Work* redigerad av Ronald Fraser (UK, 1968).

⁸⁰ Karl Marx, *Filosofins elände* (Stockholm, 1929), s. 66. Samtida exponenter för 'humanistisk' samhällsvetenskap innefattar sådana författare som Peter Winch (för kritik se Ernest Gellner, 'Enter the Philosophers', *The Times Literary Supplement*, april 1968). Se också Ben Brewsters kritik av Berger och Pullberg i *New Left Review* 35.

Ett annat samtida exempel på Marx synpunkt: borgerliga ekonomer talade en gång om ekonomiskt 'efterblivna' länder; sedan tyckte man att 'underutvecklad' var ett trevligare adjektiv. De föredrar nu att tala om fattiga kapitalistiska länder som 'utvecklingsländer', och överger alla krav på en vetenskaplig terminologi.

⁸¹ Karl Marx, *Grundrisse*, s. 593.

rustning), de ökande kostnaderna för marknadsföring och försäljning, uppehållandet av en konstgjord produktdifferentiering, 'inbyggd förslitning' och så vidare. Den marxistiske ekonomen är utrustad med det kritiska begreppet 'bruksvärde' när han analyserar det kapitalistiska systemet och är inte tillfredsställd med enbart en undersökning av 'bytesvärden'. Med hjälp av detta begrepp kan han upptäcka hur kapitalistiska ägandeförhållanden förvrider och försenar den ekonomiska processen. Han kan koncentrera sig på skillnaden mellan produktion för vinst och produktion för förbrukning. I kontrast till detta bryr den borgerlige ekonomen sig endast med den omedelbara, givna formen för ekonomiska företeelser i ett kapitalistiskt samhälle och försöker inte upptäcka deras strukturella bestämning. Genom att göra sådana begrepp som 'lön', 'pris', 'ränta' och 'hyra' till grundläggande kategorier för analysen, gör den borgerliga ekonomin inte mer än:

'... på ett doktrinärt sätt tolka, systematisera och försvara de uppfattningar, vilka bärarna av den borgerliga produktionen som är fångade i borgerliga produktionsförhållanden, har. Det borde inte då förvåna, att vulgärekonomin känner sig speciellt hemma i de skenbara yttringarna av ekonomiska förhållanden i vilka dessa uppenbara och absurda motsättningar visar sig och att dessa förhållanden tycks desto mer självklara ju mer deras inre förhållanden är dolda för dem ... Men all vetenskap skulle vara överflödig om tingens yttre uppenbarelse och inre väsen direkt sammanföll.'⁸²

Marx undersöker sålunda den dolda strukturen hos kapitalistiska ekonomiska förhållanden med utgångspunkten i deras motsättningar. Begreppet motsättning är ytterligare ett begrepp som vanligtvis undviks av all borgerlig samhällsteori.⁸³ Inte bara Marx' materialistiska dialektik förkastas utan också Hegels idealistiska dialektik. Än en gång finner man samtida borgerlig samhällsteori *förkasta det som uppnåtts under dess egen heroiska epok* — klassanalysen i den politiska ekonomin, liberalismens demokratiteori och den tyska idealismens dialektiska metod ger upp för de moderna borgerliga epigonernas minnesförlost.

Dialektiken

Visserligen håller Hegel själv på att komma i ropet igen i den engelsk-språkiga världen efter årtionden av förtal av Popper och andra. Det är onödigt att påpeka, att Hegels idéer har måst urvattnas för att passa moderna borgerliga samhällsteoretikers svaga mage.

Några författare tämjer Hegel genom att porträttera honom som en teutonisk John Stuart Mill, en god gammalmodig liberal innerst inne; andra tänker på Hegel som en artonhundratalets Karl Jaspers, en märkvärdigt förutseende modern existencialist. Båda försöker bortse från eller undertrycka den revolutionära kärnan i Hegels filosofi — dialektiken. Sålunda påstår Walter Kaufman att Hegels dialektik är som mest en metod för framställning; det är inte en metod för

⁸² Karl Marx, *Capital*, Vol. III s. 797. Se Maurice Godelier, 'System, Structure and Contradiction in Capital', *Socialist Register 1967*, Ralph Miliband och John Saville (red.). Denna uppsats ger en brilliant om än kontroversiell redogörelse för Marxs analysmetod: se också Ernest Mandel *Marxist Economic Theory* (London, 1968) och R. L. Meek *Economics and Ideology* (UK, 1967).

⁸³ Här är en borgerlig samhällsfilosof som tycker att begreppet samhälleliga motsättningar är intressant: 'Det finns en hel del man kan fråga sig beträffande motsättningar rörande människor ... Somliga har argumenterat för att befallningarnas logik är densamma som satslogiken, medan andra har sagt att det är en stor skillnad mellan dem — att t.ex. medan vi från den sammansatta satsen, 'Han tog på ett simbälte och hoppade i vattnet' kan sluta oss till båda sammansättningsleden, t.ex. 'Han hoppade i vattnet' kan vi inte från befallningen 'Tag på ett simbälte och hoppa i vattnet' sluta oss till den enkla befallningen 'Hoppa i vattnet'. Dessa påpekanden visar att det finns några intressanta problem att undersöka här och det är synd att marxisterna, vars teori om samhälleliga motsättningar ställer några av dem, så vitt jag vet har lämnat dem utforskade.' H. B. Acton, *The illusion of the Epoch* (UK, 1958) s. 154.

upptäckter'.⁸⁴ Låt oss jämföra denna underliga försäkran med Herbert Marcuses beundransvärda redogörelse för dialektikens roll i Hegels system.

'Verkligheten framstår som en rörelse där alla fasta former avslöjar sig som enbart abstraktioner ... Hegels filosofi motiveras ursprungligen av övertygelsen att givna fakta, som uppenbarar för det sunda förnuftet sanningens index endast kan etableras genom sin förstörelse. Den drivande kraften i den dialektiska metoden ligger i denna kritiska övertygelse. Dialektiken i sin helhet är sammanlänkad med uppfattningen att alla former av varande är genomsyrade av en väsentlig negativitet och att denna negativitet bestämmer deras innehåll och rörelse. Från Hume till dagens logiska positivist har denna filosofis princip varit den slutgiltiga auktoriteten hos fakta och att observera det omedelbart givna har varit den slutgiltiga verifieringsmetoden ... Anhängarna av denna (artonhundredtals) positivism bemödade sig om att understryka den konservativa och bejakande attityden i sin filosofi: den påverkar tanken att vara tillfredsställd med fakta att avstå från att gå längre än dem och att böja sig för sakernas givna ordning.

För Hegel besitter fakta i sig själv ingen auktoritet ... Allt som är givet måste rättfärdigas inför förnuftet, som inte är något annat än totaliteten av naturens och människans förmåga.'⁸⁵

I denna essä har jag betonat att den samtida borgerliga samhällsvetenskapen avtvår sig varje begrepp som skulle kunna antyda att det kapitalistiska samhället borde analyseras kritiskt på detta sätt. För den samtida borgerlige samhällsfilosofen är kapitalismen ett faktum och aldrig så stor sympati för Hegels filosofi kan få honom att se den som en motsättningsfull eller övergående samhällsform. Sålunda anser sig Kaufman, som tycker att dialektiken är en ganska oväsentlig del av Hegels tanke, ändå vara i en position där han kan klaga på Marx' missbruk av den:

'Genom att frånta den (Hegels dialektik) dess primära hänsyftning på idéer och i stället tillämpa den på produktionssätt, kan man inte göra dialektiken mer exakt, eller materialismen vetenskaplig. Övertygelser är tvärtom åtminstone kapabla att bokstavligen vara motsättningsfulla och sålunda omfattas av en högre syntes, medan varje dialektik hos produktionssätt eller materiella omständigheter är dömd att sakna skärpa.'⁸⁶

Den skärpa som den borgerliga samhällsvetaren eftersträvar är dödens skärpa (rigor mortis): eller vad Hegel kallade 'den dödes rörliga liv'. Att betrakta det kapitalistiska samhället som dödligt undergrävt av sina motsättningar saknar skärpa då vi inte på något sätt kan vara säkra på att det inte kommer att vara i evighet. På det hela taget undviker borgerliga samhällsvetare sådana diskussioner om de slutliga utsikterna för deras sociala system och undviker enhälligt varje dialektisk infallsvinkel till objektet för deras undersökningar. Intet av detta skulle ha förvånat Marx:

'I sin rationella gestalt är [dialektiken] för borgerligheten och dess doktrinära förespråkare anstötlig och avskyvärd, emedan den i den positiva förståelsen av det bestående tillika innesluter förståelsen av dess negation, dess nödvändiga undergång samt vidare uppfattar varje nytillkommen form i förändringens tecken och alltså, med blick för den förgängliga sidan i allt, inte låter sig imponeras av något emedan den till sitt väsen är kritisk och revolutionär.'⁸⁷

Den metod som här beskrivs av Marx är det enda livsdugliga alternativet till den förvirring och sterilitet som den efter-klassiska borgerliga samhällsteorin har fallit i. Men detta betyder

⁸⁴ Walter Kaufman, *Hegel*, s. 175. Kaufman är författaren till en utmärkt exposé över Poppers attack mot Hegel. Se hans *The Owl and The Nightingale* (USA, 1963).

⁸⁵ Herbert Marcuse, *Reason and Revolution* (USA, 1940) s. 26-27.

⁸⁶ Walter Kaufman, a.a., s. 287.

⁸⁷ Karl Marx, 'Efterskrift till den andra upplagan av Kapitalet' (Cavefors, 1969), s. 14.

inte att marxismen bara är en rivaliserande samhällsvetenskaplig skola. Snarare är den teorin om den praktik som förändrar världen. Marxismen som vetenskap föddes i hettan av 1848 års revolutioner, även om den kom att utvecklas i British Museum. Under nittonhundratalet har marxismens moderna klassiker kommit fram ur de mest varierande omgivningar, som alla understryker dess uppgift att förändra världen: från Petrograds förort Vyborg i Oktoberrevolutionens gryning (Lenins *Staten och Revolutionen*), från den kämpande Budapest-kommunen 1919 (Lukács' *Den historiska materialismens förändrade funktion*), från fångelserna i Mussolinis Italien (Gramscis fångelseanteckningar) från Yenans grottor (Maos *Om motsättningar*) och från Havanna, huvudstad i Amerikas fria territorium (Che Guevaras *Socialismen och människan på Kuba*) och från parisstudenternas marxist-leninistiska studiecirkel vid ett Sorbonne som snart kom att bli stormcentrum för det franska upproret i maj 1968 (*Att läsa kapitalet*, av Althusser, Balibar och andra.)